

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Faktory komplikující pracovní uplatnění osob s tělesným
postížením – přehledová studie**

**Factors complicating the employment of people with physical
disabilities – review study**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Jan Kaňák, Ph.D.

Autor:

Monika Šimkŭ

Praha 2023

Poděkování

Děkuji Mgr. Janovi Kaňákovi, Ph.D. za trpělivé vedení při psaní bakalářské práce, podporu a cenné a podnětné rady.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Faktory komplikující pracovní uplatnění osob s tělesným postižením“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. 5. 2023

Monika Šimkù

Anotace

Bakalářská práce se zabývá faktory komplikujícími problematiku zaměstnanosti osob s tělesným postižením formou metody dostačujícího literárního přehledu. Cílem práce je definovat a popsat faktory, které negativně ovlivňují zaměstnanost osob s tělesným postižením, která je spojená s jejich kvalitou života, tvoří také značnou část jeho náplně. V dané problematice jsem zanalyzovala dostupnou literaturu v českém a slovenském jazyce a následně zjištěné faktory sumarizovala. Jako hlavní nástroj vyhledávání jsem zvolila Centrální vyhledávač UK a Portál e-zdrojů (PEZ) UKAŽ. Z celkového počtu 36 zdrojů jsem vygenerovala hlavní faktory, které negativně ovlivňují problematiku zaměstnanosti lidí s tělesným postižením: informovanost v oblasti zaměstnávání osob s tělesným postižením, nepřipravenost ke komunikaci s lidmi s tělesným postižením a chyby v komunikaci s nimi, postoj společnosti k lidem s tělesným postižením, předsudky a mýty týkající se osob s tělesným postižením, architektonické bariéry a finanční náročnost.

Klíčová slova: zaměstnávání, tělesné postižení, zaměstnanost, komplikující faktory, nezaměstnanost, osoby s tělesným postižením, předsudky

Annotation

The bachelor thesis deals with the factors complicating the employment of people with physical disabilities in the form of the good enough literature review method. The aim of the thesis is to define and describe factors that negatively affect the employment of people with physical disabilities. In this area, I analyzed the available literature in Czech and Slovak languages and then summarized the identified factors. As the main search tool, I chose the 'Centrální vyhledávač UK a Portál e-zdrojů (PEZ) UKAŽ'. From a total of 36 sources, I generated the main factors that negatively affect the employment of people with physical disabilities: awareness in the employment of people with physical disabilities, unpreparedness to communicate with people with physical disabilities and errors in communication with them, attitude of society towards people with physical disabilities, prejudices and myths about people with physical disabilities, architectural barriers and financial demands.

Keywords: employing, physical disability, employment, complicating factors, unemployment, people with physical disabilities, prejudices

„Kdo chce, hledá způsoby; kdo nechce, hledá důvody.“

Lidová moudrost

„Příznivý osud prověřuje lidi šťastné, nepříznivý velké.“

Plinius

„Člověk je ten, kdo v sobě nosí větší bytost, než je sám.“

Antoine de Saint-Exupéry

*„Člověk je veliký ve svém úsilí mravním i sociálním, ušlechtilý ve své touze po veškerém poznání,
krásný ve svém tvořivém snu.“*

Josef Čapek

Obsah

ÚVOD	2
1 TEORETICKÝ RÁMEC	4
1.1 Tělesné postižení	4
1.1.1 Definice	4
1.1.2 Etiologie	4
1.1.3 Klasifikace pohybových vad a poruch	5
1.1.4 Osobnost člověka s tělesným postižením	6
1.1.5 Legislativa	8
1.2 Vzdělávání osob s tělesným postižením	9
1.2.1 Současné pojetí a trendy ve vzdělávání osob s tělesným postižením	10
1.2.2 Tranzitní program	11
1.2.3 Předprofesní a profesní příprava a profesní orientace lidí s tělesným postižením	11
1.3 Práce	13
1.3.1 Význam práce pro člověka	13
1.4 Nezaměstnanost	14
1.4.1 Nezaměstnaný	15
1.4.2 Druhy nezaměstnanosti	15
1.4.3 Důsledky nezaměstnanosti	16
2 METODOLOGIE	19
2.1 Formulace cílů	19
2.2 Určení klíčových slov	19
2.3 Vyhledávání	19
3 VÝSLEDKY	21
3.1 Počty a zaměření zdrojů	21
3.2 Faktory komplikující zaměstnávání osob s tělesným postižením	24
3.2.1 Informovanost v oblasti zaměstnávání osob s tělesným postižením	25
3.2.2 Nepřipravenost ke komunikaci s lidmi s postižením a chyby v komunikaci s nimi	27
3.2.3 Postoj společnosti k lidem s tělesným postižením	28
3.2.4 Předsudky a mýty týkající se osob s tělesným postižením a jejich stigmatizace	30
3.2.5 Architektonické bariéry	32
3.2.6 Finanční náročnost zaměstnávání osob s tělesným postižením	34
3.3 Diskuse	35

ZÁVĚR	39
Seznam zdrojů	41
Internetové zdroje	43

Seznam zkratk

OTP – osoba s tělesným postižením/osoby s tělesným postižením

OZP – osoba se zdravotním postižením/osoby se zdravotním postižením

OSpP – osoba se specifickými potřebami/osoby se specifickými potřebami

BP – bakalářská práce

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila „Faktory komplikující zaměstnávání osob s tělesným postižením“, které jsem se rozhodla zpracovat jako přehledovou stať. Učinila jsem tak zejména z důvodů akademických, jelikož téma zaměstnávání osob s tělesným postižením považuji za důležité a společensky prospěšné. Nemohu opomenout ani důvody osobní, neboť se mě tato problematika osobně týká. Jakožto mladý člověk s tělesným postižením jsem se již setkala s procesem hledání práce a přijímacím procesem. Ucházela jsem se jako brigádník o pozice jako recepční, hosteska či organizátorka vzdělávacích a mimoškolních aktivit pro děti. Většinou jsem byla ve druhé fázi přijímacího řízení, tedy v odpovědi na reakci na inzerát, odmítnuta z důvodu bariérového pracovního prostředí nebo obav z rychlé unavitelnosti a nespolehlivosti zaměstnance s tělesným postižením.

Ačkoli se mi nakonec podařilo najít přívýdělek na dohodu o provedení práce, uvědomovala jsem si, že ne každý člověk s tělesným postižením má takové štěstí, a že jejich proces hledání a opětovného zklamání může trvat roky. Také vzhledem k tomu, že se chci ve své budoucí profesi věnovat podpoře lidí s tělesným postižením, je pro mě téma jejich zaměstnávání důležité. Větší míra zaměstnanosti osob s tělesným postižením může přispět k větší toleranci a pozitivní změny firemních politik prosociálním směrem. Proto je důležité definovat faktory, které tomu brání a zasadit se o jejich odstranění.

V České republice je sice dle tiskové zprávy Ministerstva práce a sociálních věcí¹ míra nezaměstnanosti dlouhodobě jedna z nejnižších v Evropské unii, avšak podíl nezaměstnaných s postižením je tak značný, že poukazuje na systémové nedostatky. Být zaměstnan je jedním z atributů platnosti člověka ve společnosti, proto je důležité identifikovat faktory, které v případě lidí s tělesným postižením tomuto uplatnění brání, a následně se proti nim vymezit a zasazovat se o jejich odstranění.

Cílem této práce je:

- 1) identifikovat faktory, které brání zaměstnávání osob s tělesným postižením,
- 2) popsat jejich obsah a kontext.

Mým osobním cílem je vyhledání co možná nejvíce dostupných zdrojů v češtině a slovenštině, které se tomuto tématu věnují a sumarizovat jejich poznatky. K vyhledávání vhodných zdrojů jsem použila Centrální vyhledávač UK a Portál e-zdrojů (PEZ) UKAŽ a také manuální vyhledávání. Většinu nalezených zdrojů tvoří odborné publikace, dále pak monografie a několik vzdělávacích příruček zaměřených na komunikaci s lidmi s tělesným postižením. Počet nalezených vhodných zdrojů, které se přímo věnují zaměstnávání lidí s tělesným postižením. Většina dostupných zdrojů se věnovala problematice ‚zaměstnávání‘ nebo pojmu ‚osoby s tělesným postižením‘ odděleně, jen několik z nich

¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Míra nezaměstnanosti je stále nejnižší v EU, nezaměstnanost v červnu klesla na 3,7 %*. www.mpsv.cz [online]. [cit. 22. 4. 2023]. Dostupné z: [Míra nezaměstnanosti je stále nejnižší v EU, nezaměstnanost v červnu klesla na 3,7 % \(mpsv.cz\)](http://www.mpsv.cz)

tyto problematiky spojovalo. K dosažení cíle by však měly být dostačující, neboť obsahovaly informace pro tuto práci podstatné.

V teoretickém rámci práce se zaměřím na definici pojmů souvisejících s tématem práce, jako je tělesné postižení, vzdělávání osob s tělesným postižením, práce a nezaměstnanost. Vzdělávání jsem do práce zařadila z toho důvodu, že dostatečná kvalifikace je jedním z atributů úspěšného uchazeče o zaměstnání. Nezaměstnanost zde zmiňuji, protože v tomto stavu se nachází každý, kdo je v produktivním věku, usiluje o práci, ale nemůže ji najít. Podstatnou částí kapitoly o nezaměstnanosti jsou důsledky nezaměstnanosti, které se podepisují na člověku ve všech složkách jeho života.

V metodologické části popíšu naplnění cíle prostřednictvím zařazení textů podle zvolených parametrů, tedy určených klíčových slov pro vyhledávání a následné zúžení vyhledávání o další parametry (například rok vydání).

Ve výsledné části identifikuji a definuji faktory komplikující zaměstnávání lidí s tělesným postižením, popíšu jejich obsah, kontext a vzájemnou provázanost a také představím několik důvodů, proč je výhodné zaměstnávat lidi s tělesným postižením, a to z důvodu motivace případných čtenářů z řad zaměstnavatelů, kteří mají zájem o tuto problematiku.

1 TEORETICKÝ RÁMEC

Cílem teoretického rámce je přiblížit pojem tělesné postížení, popsat systém předprofesní a profesní přípravy osob s tělesným postížením a definovat pojem práce, včetně jejího významu pro člověka a problematiku nezaměstnanosti. Znalost těchto pojmů je nezbytná pro orientaci v tématu nedostatečné zaměstnanosti lidí s tělesným postížením.

1.1 Tělesné postížení

Tato kapitola představuje a porovnává definice tělesného postížení, přibližuje etiologii vzniku tělesného postížení, popisuje jeho klasifikaci a v neposlední řadě se věnuje osobnosti člověka s tělesným postížením a legislativě zaručující práva lidí s postížením.

1.1.1 Definice

Za tělesná postížení se podle Grubera a Lendla in Vítková² „*ve speciálněpedagogické odborné literatuře považují přetrvávající nebo trvalé nápadnosti v pohybových schopnostech se stálým nebo značným vlivem na kognitivní, emocionální a sociální výkony.*“ Vítková dále píše, že tělesné postížení zpravidla souvisí s funkčním poškozením tkání spadajících do ortopedické, neurologické či interní lékařské odbornosti. Pro srovnání Vítková uvádí také definici podle Krause a Šandery: „*Tělesným postížením tedy rozumíme takové vady pohybového a nosného ústrojí, tj. kostí, kloubů, šlach i svalů a cévního zásobování, jakož i poškození nebo poruchy nervového ústrojí, jestliže se projevují porušenou hybností.*“ Dle Vítkové označení tělesné postížení obsahuje širokou škálu jak ortopedických, tak neurologických diagnóz a jejich kombinace.

Novosad in Michalík³ a kol. zdůrazňuje, že nejzřetelnějším rysem člověka s tělesným postížením je zpravidla omezení pohybových schopností, pohybových vzorců či koordinace pohybů, což má za následek zpochybňování hodnoty lidí s tělesným postížením a jejich normality, jelikož nesplňují přirozený atribut lidské existence – samostatný „normálně“ vypadající pohyb.

1.1.2 Etiologie

Etiologii neboli původ vzniku tělesného postížení můžeme kategorizovat z několika hledisek. Jak píše Valenta in Michalík a kol.⁴, dělí se například na příčiny vnější (exogenní) a vnitřní (endogenní) či na vrozené a získané. Dále je lze podle něj dělit z hlediska doby vzniku lze příčiny vzniku dělit na prenatální, perinatální a postnatální. Do prenatálních příčin vzniku tělesného postížení řadíme veškerá poškození plodu, ke kterým dojde během těhotenství, tedy od početí do okamžiku, kdy začne proces porodu. Endogenními příčinami v tomto období mohou být genetické příčiny. Mezi další prenatální faktory patří vrozené vady lebky a mozku (například mikrocefalie, hydrocefalie), vliv rentgenového

² VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

³ MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postížení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

⁴ MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postížení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

záření, nedostatečná výživa matky a plodu, nedostatek plodové vody, onemocnění matky a působení toxických látek jako jsou drogy, alkohol a nikotin, ale také léků. Exogenní příčinou v perinatálním období může být úraz matky, při němž dojde k mechanickému poškození plodu. Perinatální příčiny datujeme do doby kolem porodu, tj. doba, po kterou porod probíhá a bezprostředně po něm. V perinatálním období může dojít k mechanickému poškození mozku při porodu nebo hypoxii (tj. nedostatečné okysličení mozku). Rizikovými faktory jsou také předčasný porod či nízká porodní váha novorozence. Postnatální období zahrnuje dobu od narození po úmrtí. V postnatálním období působí velké množství exogenních, zejména mechanických vlivů jako traumata nebo poškození mozku v důsledku nádorového onemocnění, krvácení do mozku, či cévní mozkové příhody.

1.1.3 Klasifikace pohybových vad a poruch

Pohybové vady a poruchy jsou klasifikovány dle stupně na lehké, středně těžké a těžké. Na základě doby vzniku se dělí na vrozené a dědičné a získané. Podle místa výskytu se dělí na obrny, deformace, malformace a amputace.⁵

Obrny jsou podle Vítkové⁶ nejčastějším druhem pohybových vad a postihují nervovou soustavu. Samotné obrny se také dělí z několika hledisek, například dle doby vzniku (vrozené a dědičné a získané, dle stupně (parézy a plégie), dle místa výskytu (centrální a periferní), dle tonusu (hypertonie, hypotonie a střídavý tonus) či podle rozsahu (monoparéza/plégie, diparéza/plégie, triparéza/plégie, kvadruparéza/plégie, tetraparéza/plégie, hemiparéza/plégie).

„Deformace zahrnují velkou skupinu vrozených nebo získaných vad, které se vyznačují nesprávným tvarem některé části těla. K vrozeným deformacím patří vývojové deformity lebky, kloubů, svalů a končetin.“⁷ Fialová, Opatřilová a Procházková⁸ uvádějí, že získané deformace vznikají po úrazech ve formě traumatické deformace, jakou je například špatně zhojená zlomenina, a po zánětlivých onemocněních, v jejichž důsledku dochází k deformaci kostí a kloubů. Vítková uvádí, že velmi častou formou vrozené vady je vrozené vykloubení kyčlí (kongenitální dysplázie kyčelního kloubu), které může být oboustranné i jednostranné, úplné (luxace) či částečné (subluxace). Mezi dalšími druhy deformací uvádí Perthesovu chorobu, při níž dochází k postižení hlavice stehenní kosti, nesprávné držení těla, které vede k bolestivým odchylkám z osy páteře (skoliózy) a progresivní svalové dystrofie, které postihují přímo svalstvo, jež postupně ochabuje, což vede k předčasné smrti v důsledku selhání srdce či plic.

⁵ FIALOVÁ, Ilona, Dagmar OPATŘILOVÁ a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Somatopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2012. ISBN 978-80-7315-233-8.

⁶ VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

⁷ VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

⁸ FIALOVÁ, Ilona, Dagmar OPATŘILOVÁ a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Somatopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2012. ISBN 978-80-7315-233-8.

„*Malformací rozumíme patologické vyvinutí různých částí těla, nejčastěji končetin. Částečné chybění končetiny označujeme jako amelie, stav, kdy končetina navazuje přímo na trup, nazýváme fokomelie. Malformace patří do skupiny vrozených vývojových vad.*“⁹

„*Amputací rozumíme umělé odnětí části končetiny od trupu.*“ Vítková uvádí příčiny amputace jako důsledek úrazů (sport, autonehody, výbuchy), nádorových onemocnění, diabetu mellitu druhého typu, cévního onemocnění či infekce s následnou sepsí.¹⁰ Fialová, Opatřilová a Procházková definují amputaci jako „*nevratné oddělení orgánu, končetiny nebo její části od těla.*“¹¹ Po amputaci je nutná kompenzace ztracené končetiny či její části. „*V těchto případech je nezbytná spolupráce s plastickou chirurgií nebo s protetickým oddělením, kde se volí nejvhodnější řešení pro postiženého jedince.*“¹²

1.1.4 Osobnost člověka s tělesným postižením

Osobnosti člověka s tělesným postižením se věnovaly mnohé výzkumy a jsou jim věnované mnohé kapitoly v odborné literatuře, jelikož bylo prokázáno, že tělesné postižení má vliv na vývoj osobnosti člověka.

Na vývoji osobnosti člověka s tělesným postižením se v první řadě podílejí rodiče. Když se do rodiny narodí dítě s tělesným postižením, prochází si rodiče podle Vítkové¹³ přirozenými fázemi přijetí: šok, popření, dezorganizace, deprese, aktivní zpracování a přijetí.

Rodiče se poté uchylují k modelům výchovy postiženého dítěte, které se dají dělit na protekcionistickou výchovu, perfekcionistickou výchovu a realistickou výchovu. Protekcionističtí rodiče své děti co nejvíce chrání, snaží se jim život co nejvíce ulehčit, zařídit jim všemožné výhody a nezřídka kdy při tom upozadují jiné členy rodiny. Perfekcionistická výchova je oproti tomu orientována na překonávání omezení dítěte, a to i přes jeho limity. To se projevuje například tlačení k co největší fyzické soběstačnosti, sportu či akademickým výsledkům. Nejlepším modelem je realistická výchova, jež si uvědomuje limity dítěte a zároveň jeho možnosti. Dbá tedy o co největší možný rozvoj schopností dítěte a přiměřeně uzpůsobené podmínky.¹⁴

K prvnímu setkání dítěte s tělesným postižením s rozdíly ve vývoji svém oproti jiným dětem dochází v období tzv. prvního vzdoru, tedy v období mezi druhým až třetím rokem života, kdy se děti více orientují na získání jistého stupně autonomie. To je u dětí s tělesným postižením omezeno stupněm

⁹ VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

¹⁰ VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

¹¹ FIALOVÁ, Ilona, Dagmar OPATŘILOVÁ a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Somatopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2012. ISBN 978-80-7315-233-8.

¹² VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

¹³ VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

¹⁴ SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0095-8.

jejich postižení a z něj vyplývajících fyzických limitů.¹⁵ Jankovský dále uvádí, že vývoj v předškolním a mladším školním věku se příliš neliší od vývoje zdravých spolužáků. Dítě s tělesným postižením ale podle něj může mít zvýšenou potřebu prosadit se a získat uznání, čímž si může kompenzovat fyzická omezení. Závažnější problémy v socializaci dětí s tělesným postižením se v tomto období zpravidla nevyskytují. Větší krize pak podle Jankovského přichází v období puberty, kdy zdravé i postižené děti hledají svou identitu. Identita dítěte s tělesným postižením se může začít stáčet ke svým „nedostatkům“ a odlišností, které je v jejich očích vyčleňují z kolektivu zdravých vrstevníků a začnou se tak uzavírat do sebe. Tento jev Vágnerová¹⁶ označuje jako sekundární introverzi. „*Na straně druhé můžeme u starších adolescentů, zejména je-li mentální vývoj v rámci variační šíře v normálu, očekávat prvky racionálního zpracování celé problematiky.*“¹⁷ Projevy vlivu tělesného postižení na osobnost postiženého tudíž nemusí být jen v negativní formě.

Rozdíly v přijímání svého postižení jsou dány především dobou, kdy ke vzniku postižení došlo. Votava¹⁸ tvrdí, že „*postižený od narození je lépe smířený se samotným postižením a adaptovaný na ně, ale toto postižení narušuje (...) jeho vývoj (...).*“ Podle Novosada¹⁹ jsou však diskuse o tom, s jakým způsobem získání postižení je jednodušší se s ním vyrovnat pouze simplifikační a zbytečné. Novosad však připouští, že „*sociální postavení a psychika člověka s vrozeným postižením se vyvíjí odlišně ve srovnání s psychikou lidí, u nichž se zdravotní stav změnil až v průběhu života. Rozhodně nemůžeme usuzovat, že člověk s trvalým vrozeným nebo časně získaným postižením je v příznivějším postavení. Jde o to, že jeho geneze od počátku zahrnovala skutečnost, jednotlivé aspekty postižení i úsilí o překonávání jeho důsledků. To při určité struktuře osobnosti a realistické výchovné a další podpoře znamená, že takový jedinec autenticky získal a stále získává zkušenosti, ví, co mlže od života očekávat, osvojil si určité sociální dovednosti a zvládá jisté sociální role, vytváří si relevantní sebenáhled, má určitou motivující hodnotovou hierarchii, usiluje o dosažení okolnostem přiměřených cílů a ví, jakých prostředků může využít.*“

¹⁵ JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5.

¹⁶ VÁGNEROVÁ, Marie, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Stanislav ŠTECH. *Psychologie handicapu*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-929-4.

¹⁷ JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5.

¹⁸ VOTAVA, Jiří. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0708-5.

¹⁹ NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

Vývoj osobnosti člověka se po získání postižení během života se vydává jiným směrem, než kterým by pokračoval, zůstal-li by člověk zdravý. Novosad²⁰ tvrdí, že „*krizová situace nastává u lidí, kteří do vzniku úrazu nebo prudkého vypuknutí nemoci neměli větší zdravotní problémy a kterým i přes veškerou léčebnou péči zůstanou trvalé následky s charakterem chronické nemoci či tělesného postižení.*“ Jankovský²¹, Novosad²² i Vágnerová²³ se ale shodují v tom, že závažnější vliv na vývoj jedince má postižení vrozené, neboť ovlivňuje vývoj od narození a jedinec se tak vyvíjí v jisté míře odlišným tempem či se rozvíjí v jiných směrech oproti členům zdravé populace.

V obecné rovině mohou mezi znaky osobnosti lidí s vrozeným i získaným tělesným postižením podle Michalíka²⁴ patřit: „*možné poruchy sebezpečí, např. zkrácené sebehodnocení; případná emoční labilita, neadekvátní prožívání, sebezpečování; nedostatečné dovednosti působící nezdary při navazování sociálních vztahů (...); menší zkušenost, až nezkušenost v mezilidských nebo partnerských vztazích; možné oslabení vůle a motivace k sebezrovoji i sociální adaptaci, často nedostatečná motivace k překonávání překážek a problémů, vyplývající z nejasných či neujasněných životních perspektiv (...).*“

1.1.5 Legislativa

Právům a nárokům lidí s postižením jsou věnovány některé mezinárodně uznávané smlouvy či jejich dílčí články i zákony a vyhlášky právního řádu České republiky.

Michalík²⁵ připomíná, že Listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku České republiky (ústavní zákon č. 2/1993 Sb.). Čtvrtá hlava Listiny základních práv a svobod obsahuje také například právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky a právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě k povolání nejen zdravotně postižených. K právům v jiných oblastech života lidí s postižením se Listina základních práv a svobod nevěnuje. Český právní řád pak dále operuje s pojmy *občan těžce zdravotně postižený* a *občan invalidní*.

²⁰ NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

²¹ JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5.

²² NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

²³ VÁGNEROVÁ, Marie, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Stanislav ŠTECH. *Psychologie handicapu*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-929-4.

²⁴ MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

²⁵ MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

Občané se zdravotním postižením jsou zahrnuti v zákoně č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, jenž je znám jako antidiskriminační zákon.²⁶

Článek 2 Všeobecné deklarace lidských práv, přijaté v roce 1948 Valným shromážděním OSN, říká, že „každý má všechna práva a všechny svobody stanovené touto deklarací, bez jakéhokoli rozlišování (...).“ Dále se Deklarace věnuje například rovným příležitostem a podmínkám při vzdělávání (článek 26). Vzdělávání je zahrnuto taktéž v článku 3 Úmluvy o právech dítěte, jíž OSN přijala v roce 1989 a Česká republika ji ratifikovala v roce 1993.²⁷

Pravděpodobně nejvýznamnějším mezinárodním dokumentem pro oblast lidí s postižením se v roce 2006 stala Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. „Je založena na principu rovnoprávnosti a zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti.“²⁸

1.2 Vzdělávání osob s tělesným postižením

Kvalitní vzdělání je jedním z předpokladů dobrého uplatnění na trhu práce. Čím vyššího vzdělání člověk dosáhne, tím lépe placenou nebo společensky prospěšnou pracovní pozici může zpravidla získat (pouze 2,2 % vysokoškolsky vzdělaných lidí bylo ve čtvrtém čtvrtletí roku 2022 nezaměstnáno oproti 23,8 % nezaměstnaných ze skupiny lidí se základním vzděláním).²⁹ To pak samozřejmě přímo ovlivňuje socioekonomický status člověka a jeho životní úroveň.

Právo na rovný přístup vzdělávání osob s tělesným postižením garantuje v České republice zákon č. 561/2004 Sb., o předškolní, základní, střední, vyšší odborné a vysoké vzdělávání (školský zákon) a na něj navazující vyhláška č. 73 z roku 2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a studentů mimořádně nadaných. Žáky se speciálními vzdělávacími potřebami se rozumí žáci se zdravotním postižením, tedy i žáci s tělesným postižením.³⁰

²⁶ MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

²⁷ PANČOCHA, Karel. *Postižení jako axiologická kategorie sociální participace*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6344-0.

²⁸ KOLDINSKÁ, Kristina, Igor TOMEŠ a Filip KŘEPELKA. *Sociální právo EU*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-701-1.

²⁹ Český statistický úřad. *Český statistický úřad – Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil - 4. čtvrtletí*. [online]. [cit. 18. 4. 2023]. Dostupné z: [T5071_C1.xls \(czso.cz\)](https://www.czso.cz)

³⁰ VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

Každé dítě má mít rovný přístup ke vzdělání také podle výše zmíněné Úmluvy o právech lidí se zdravotním postižením a dítěte a Úmluvy o právech dítěte.³¹

1.2.1 Současné pojetí a trendy ve vzdělávání osob s tělesným postižením

Nejvýraznější v trendech vzdělávání osob s postižením jsou v posledních letech pojmy integrace a inkluze. Integrace z latinského „integralis“ znamená náležet k celku, být nedílnou součástí. Inkluze jde ve významu ještě dál. Inkluze obsahuje rovnoprávný vztah, tedy úplné začlenění s absencí bariér v nás samých.³²

V současné době mají rodiče dětí s tělesným postižením na výběr umístit dítě do segregovaného prostředí speciální školy pro žáky s postižením nebo ho integrovat v běžné základní škole, případně nechat dítě vzdělávat ve speciální třídě na běžné základní škole. Obvykle k rozhodnutí dochází po konzultaci s odborníky, nejčastěji v pedagogicko-psychologické poradně či ve speciálně-pedagogickém centru. V těchto institucích jsou rodičům představena a navržena také možná podpůrná opatření (využití asistenta pedagoga či různých speciálních didaktických pomůcek a modifikací výuky) v případě zařazení dítěte do integrované školy, kde bude vzděláván podle rámcového vzdělávacího programu spolu s intaktními spolužáky.³³ a ³⁴ Svoboda³⁵ definuje integraci v praxi jako „*pro žáka s potřebou podpůrných opatření možnost vzdělávat se v běžné základní škole s intaktními dětmi.*“ Za inkluzivní třídu považuje kolektiv pedagogů, žáků i rodičů přijímat do svého středu děti znevýhodněné jak zdravotně, tak ze socio-ekonomického hlediska. Střední školu pak může dítě taktéž volit buď na poli integrovaných nebo speciálních škol. Speciální vyšší odborné a vysoké školy se v českém školním systému nenachází. V případě volby pomaturitního studia tak záleží na připravenosti a ochotě zvolené školy integrovat studenty se speciálními vzdělávacími potřebami.

Aby se v dané škole mohl žák či student s tělesným postižením vzdělávat, měla by škola splňovat tyto technické náležitosti:

- „*Bezbariérový vstup do budovy (pro vozičkáře)*

³¹ KOLDINSKÁ, Kristina, Igor TOMEŠ a Filip KŘEPELKA. *Sociální právo EU*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-701-1.

³² JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5.

³³ SVOBODA, Zdeněk a Ladislav ZILCHER. *Koordinátor inkluze ve škole*. [V Ústí nad Labem]: [Univerzita J.E. Purkyně], [2020]. ISBN 978-80-7561-199-4.

³⁴ BULANTOVÁ, Kateřina. *Integrace a ucelená rehabilitace tělesně postižených v České republice*. In: MÜHLPACHR, Pavel, ed. *Sociální inkluze v prostředí biodromální speciální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 37 – 44. ISBN 978-80-210-4951-2.

³⁵ SVOBODA, Zdeněk a Ladislav ZILCHER. *Koordinátor inkluze ve škole*. [V Ústí nad Labem]: [Univerzita J.E. Purkyně], [2020]. ISBN 978-80-7561-199-4.

- *Odpovídající technické vybavení pro pohyb žáků po škole – žáci musí být samostatní, v případě potřeby je k dispozici asistent*
- *Didaktické pomůcky (při výběru se doporučuje spolupracovat se speciálně pedagogickým centrem pro tělesně postižené)*
- *Vybavení kompenzačními pomůckami (vozík, lehátka, vhodné stolky a židle)*
- *PC (psací stroje) pro žáky, kteří nemohou psát“³⁶*

1.2.2 Tranzitní program

Podle Procházkové se tranzitní program v širším smyslu zabývá přechodem mezi životními fázemi, kdy se ze žáka stává student a ze studenta následně uchazeč o zaměstnání. V užším pojetí pak tranzitní program definuje jako podporu žáka, studenta či obecně mladého člověka se zdravotním postižením při profesní přípravě a vstupu na trh práce. Většinou funguje jako zprostředkování individuální praxe v podniku na otevřeném trhu práce, který odpovídá studijnímu zaměření studenta speciální školy. Někdy je možné také absolvovat tuto praxi s osobním asistentem, je-li to z důvodu zdravotního omezení studenta nutné. Studenti si na takové praxi osvojí praktické pracovní i sociální dovednosti a zvyky. Součástí nácviku je celková praxe toho „být zaměstnaný“, tedy včetně dojíždění do práce, dodržování pracovní doby, odpovědnosti za svůj pracovní výkon a aktivní komunikace s kolegy na pracovišti. Kromě zprostředkování praxe na pracovišti nabízí tranzitní program také základní sociální a pracovně-právní poradenství. Základním principem tranzitního programu je stavět do popředí kvality a pozitiva svých klientů.³⁷

1.2.3 Předprofesní a profesní příprava a profesní orientace lidí s tělesným postižením

Profesní orientací rozumíme proces, který se prolíná celým edukativním procesem, počínaje základní školou. Tohoto procesu se účastní žák, jeho rodiče, školy i pracovníci příslušných institucí. Do profesní orientace se řadí předpoklady správného rozhodování, podmínky pro zvládnutí úkolů a požadavků zvoleného oboru.³⁸ „*Složitém se jeví otázky týkající se vztahu jednotlivých druhů činností a povolání k postižení a osobnosti postiženého. (...) Kritériem vhodnosti a přiměřenosti je shoda požadavků s výkony při určité profesi s odpovídajícími vlastnostmi a schopnostmi postiženého.*“³⁹

³⁶ BULANTOVÁ, Kateřina. *Integrace a ucelená rehabilitace tělesně postižených v České republice*. In: MŮHLPACHR, Pavel, ed. *Sociální inkluze v prostředí biodromální speciální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 37 – 44. ISBN 978-80-210-4951-2

³⁷ OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

³⁸ BARTOŇOVÁ, Miroslava, Marie VÍTKOVÁ, Barbora BOČKOVÁ, et al. *Inkluze ve škole a ve společnosti jako interdisciplinární téma: Inclusion in schools and society as an interdisciplinary issue*. 2., upravené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8140-6.

³⁹ VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

Schopnosti člověka s tělesným postižením pochopitelně ovlivňuje míra narušení funkcí, například mluvidel či patologický vývoj částí těla (malformace a deformace). Zejména vážnější forma dysartrie značně narušuje schopnost praktického fungování postiženého, protože komunikace je pro něj náročná stejně tak jako porozumění jemu pro jeho spolupracovníky. Ani mladým lidem s tělesným postižením se nevyhýbá nejasnost v představách své budoucí profese. Důležitým faktorem se pro ně stává úroveň vlastní soběstačnosti. Postižení dolních končetin ovlivňuje schopnost mobility a v důsledku toho bývá důležitým faktorem při volbě povolání vzdálenost pracoviště od bydliště. V případě postižení také horních končetin je omezená schopnost sebeobsluhy, což ztěžuje možnost být na pracovišti soběstačný.⁴⁰

Vhodnou součástí předprofesní a profesní přípravy je podle Vrubela in Pipeková a Vítková⁴¹ práce kariérních poradců ve školách, zejména v posledních ročnících. U žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se na tomto mohou podílet i pracovníci speciálně pedagogických center nebo pedagogicko-psychologických poraden. Vrubel dále uvádí, že k potenciálu konkrétního jedince, jenž zahrnuje charakteristické rysy osobnosti, zájmy, schopnosti, vlastnosti, fyzické předpoklady a zdravotní omezení, v průběhu pracovního života přibývá kvalifikační potenciál. Strádal⁴² taktéž uvádí mezi charakteristickými znaky osobnosti schopnosti, zájmy, osobní vlastnosti a tělesnou a zdravotní charakteristiku.

„Cílem přípravy na volbu povolání je vybavit dítě kompetencemi, aby je dokázalo co nejefektivněji využít a aby se naučilo podle nich samostatně a s plnou odpovědností rozhodovat.“⁴³

Podle Šikulové, Mrázové a Wedlichové⁴⁴ se dítě soustředí na oblasti, v nichž se mu daří dosahovat dobrých výsledků, a ve kterých je dobře hodnoceno také rodiči či vrstevníky. Tyto ukazatele pak ukotvují v dítěti zájmy, kterým by se chtělo do budoucna věnovat. Pro dítě je zásadní se vyvarovat podceňování či naopak přeceňování svých sil.

⁴⁰ FIALOVÁ, Ilona, Dagmar OPATŘILOVÁ a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Somatopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2012. ISBN 978-80-7315-233-8.

⁴¹ PIPEKOVÁ, Jarmila a Marie VÍTKOVÁ. *Od inkluze ve školním prostředí k sociální inkluzi a participaci ve společnosti: From school inclusion to social inclusion and participation in society*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7530-6.

⁴² STRÁDAL, Jiří. *Jak volit povolání*. Vyd. 2., nezm. Praha: Informatorium, 1995. ISBN 80-85427-74-5.

⁴³ PIPEKOVÁ, Jarmila a Marie VÍTKOVÁ. *Od inkluze ve školním prostředí k sociální inkluzi a participaci ve společnosti: From school inclusion to social inclusion and participation in society*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7530-6.

⁴⁴ ŠIKULOVÁ, Renata, Eva MRÁZOVÁ a Iva WEDLICOVÁ. *Pomáháme žákům s výběrem vzdělávací a profesní dráhy: metodická příručka pro učitele základních škol*. Most: Hněvín, 2007. ISBN 978-80-86654-20-1.

Podle výzkumu, jejichž výsledky uvedly Procházková a Opatřilová⁴⁵, se převážná část žáků s tělesným postižením má zájem o studium oborů na středních školách zakončených maturitou a v tomto rozhodnutí je taktéž ve většině podporují i jejich rodiče. Druhými a třetími volbami jsou pak na výsledky méně náročné obory a typy škol, což ale paradoxně nezvyšuje šanci na přijetí. V dalším výzkumu se ukázalo, že studenti s tělesným postižením jsou spokojeni s nabídkou studijních oborů, které jsou pro ně dostupné.

Strádal uvádí mezi důležitými znaky povolání:

- pracovní činnosti, tedy náplň práce;
- pracovní prostředí, tedy místo, kde je profese vykonávána;
- pracovní prostředky, tedy nástroje a postupy, které jsou při výkonu profese využívány.⁴⁶

Znaky povolání spolu s charakteristickými rysy osobnosti tvoří základ, ze kterého je vhodné vycházet při volbě budoucí profesní dráhy. Vývoj profesní dráhy u lidí s tělesným postižením se může různit v důsledku základního postižení. Z něj pak vyplývá omezená volba povolání a s tím související správná profesní orientace.⁴⁷

1.3 Práce

Opatřilová⁴⁸ definuje práci jako „*tělesnou nebo duševní činnost zaměřenou na výdělek, výživu a uspokojení potřeb. Vede k určitému, většinou zřejmému cíli a k vytváření hodnot, které mají význam pro jedince i pro společnost. Dále je předpokladem seberealizace, uplatnění dispozic jedince k určité činnosti, k práci či sociální aktivitě.*“ Matoušek⁴⁹ k obdobné definici doplňuje cílevědomost činnosti jako charakteristický znak práce ve smyslu zaměstnání či profese.

1.3.1 Význam práce pro člověka

Mareš⁵⁰ říká, že důležitost zaměstnání přímo souvisí s jeho centrální rolí v naší kultuře. „*Cíle, status, sociální kontakty, struktura našeho života i jednotlivých dnů jsou primárně odvozeny z našeho zaměstnání. Naše vzdělání je chápáno jako příprava na zaměstnání a náš volný čas jako regenerace na*

⁴⁵ OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

⁴⁶ STRÁDAL, Jiří. *Jak volit povolání*. Vyd. 2., nezm. Praha: Informatorium, 1995. ISBN 80-85427-74-5.

⁴⁷ OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

⁴⁸ OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

⁴⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.

⁵⁰ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-08-3.

další práci v zaměstnání. “ Ztráta zaměstnání znamená podle Mareše deprivaci v oblasti uspokojování základních potřeb, na čemž se práce přímo podílí nebo s ním úzce souvisí.

Opatřilová⁵¹ uvádí několik rovin významu práce pro člověka. První rovina je existenční a materiální, jejímž cílem je získat *„odměnu, mzdu, uspokojit osobní potřeby, pochopení ceny, hodnoty lidské práce, chápání času, prostoru a energie.“* Druhou rovinou je význam rozvojový a tvořivý, jenž má vést k *„rozvoji duševních a tělesných schopností, realizace představ o světě a o produktech lidské činnosti.“* Třetí rovina obsahuje estetický a kulturní význam, který zahrnuje *„reflexi individuálních estetických kritérií, uměleckou tvorbu a kulturu společnosti.“* Úkolem čtvrté roviny – relaxačního významu – je odvádět *„od jednostranné zátěže, psychického napětí, příležitost k činnostem, které emocionálně obohacují.“*

Procházková⁵² se v oblasti významu placeného zaměstnání zaměřuje přímo na lidi s postižením. V placeném zaměstnání spatřuje především psychologicko-socializační význam. Kromě zajištění prostředků pro existenci a s nimi i určité míry nezávislosti přináší práce také rozšíření duševního horizontu a možnost osobnostního rozvoje i rozvoje fyzických dovedností. Člověk na placeném pracovním místě je motivován rozvíjet svoji odpovědnost a samostatnost. Dále je doba strávená v placeném zaměstnání podstatnou částí prostorové i časové struktury dne. Zaměstnanec pobývá nejen ve vlastní domácnosti, ale také v pracovním prostředí a během pracovního dne má jasně časově strukturovaný program odvíjející se od pracovní doby.

1.4 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost má přímý vliv na kvalitu života nezaměstnaného člověka. Je spojena s nepříznivou životní situací a ovlivňuje jak osobnost nezaměstnaného, tak možnost jeho společenského uplatnění. Matoušek⁵³ definuje nezaměstnanost jako *„stav, ve kterém člověk schopný práce a ochotný pracovat nemá placené zaměstnání.“* Mareš⁵⁴ uvádí, že *„nezaměstnanost není vymezena pozitivními atributy, ale negativně jako ztráta zaměstnání. (...) O tom, že pracovní vztahy jsou zdrojem identity člověka, vypovídá i to, že jedním z nejdůležitějších principů pořádajících životní dráhu člověka jsou přechod k ekonomické aktivitě a ukončení této aktivity. Zaměstnání je prostředkem společenského vzestupu, takže nezaměstnanost neznamená jen ztrátu dosavadního statusu, ale i ztrátu statusů*

⁵¹ OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

⁵² PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSD, 2009. ISBN 978-80-7392-094-4.

⁵³ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.

⁵⁴ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-08-3.

budoucích.“ To pak podle Mareše pro člověka, jenž ztratil zaměstnání, znamená jakousi sociální smrt či smrt radosti ze života.

Mezi rizikové skupiny občanů ohrožených nezaměstnaností patří právě i lidé se zdravotním postižením. „*Vzhledem ke stále většímu důrazu na produktivitu práce a výkon mají tito lidé v současné společnosti čím dál menší šanci se uplatnit na trhu práce. Doba jejich evidence na úřadech práce převyšuje několikanásobně dobu evidence zdravých jedinců. Dostávají se často do bezvýhodné životní situace a pro jejich rodiny to znamená starost o nezaměstnaného postiženého rodinného příslušníka. I když dosavadní systém sociálního zabezpečení se podílí na zajišťování jejich základních materiálních potřeb, společenská integrace skupiny zdravotně postižených lidí závisí z velké části na širších sociálních, ekonomických a legislativních podmínkách.*“⁵⁵

1.4.1 Nezaměstnaný

Není pravidlem, že každý, kdo pracuje, je zaměstnaný a každý nezaměstnaný nepracuje. Za nezaměstnaného je považován člověk. V tomto případě je důležité odlišit pojmy práce a zaměstnání. Práci rozumíme fyzickou či mentální činnost vykonávanou pro uspokojení našich potřeb. Zaměstnání je práce, za kterou dostáváme ohodnocení formou finanční odměny, označované také jako mzda nebo plat. Nezaměstnaným se tedy člověk stává, je-li:

- schopný práce (s ohledem na věk či zdravotní stav)
- chce být zaměstnán
- přes tuto přiměřenou snahu je ale v daný okamžik bez přiměřeného zaměstnání⁵⁶

1.4.2 Druhy nezaměstnanosti

Nezaměstnanost lze dělit na frikční, strukturální, cyklickou, sezónní, skrytou, neúplnou zaměstnanost a nepravou nezaměstnanost.

Frikční nezaměstnanost tvoří lidé, kteří jsou v procesu přechodu z jednoho zaměstnání do druhého. Předpokládané trvání tohoto procesu je krátkodobé. Zahrnuje období od ukončení pracovní činnosti u jednoho zaměstnavatele a podepsání pracovní smlouvy u zaměstnavatele nového. Často se proto zároveň jedná o formu dobrovolné nezaměstnanosti. Do frikční nezaměstnanosti se taktéž řadí mladí lidé, kteří teprve vstupují na trh práce a frikční nezaměstnanost v jejich případě znamená dobu od vstupu na trh práce po nástup do prvního zaměstnání. Strukturální nezaměstnanost způsobuje úpadek určitých odvětví či naopak jejich technologický rozvoj, který s sebou přináší snižování pracovních míst v důsledku nahrazování lidských zdrojů technologiemi. Zpravidla se ve strukturální nezaměstnanosti ocitají lidé, které spojuje charakteristika staršího produktivního věku, nižší vzdělání a kvalifikace,

⁵⁵ ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada, 2002. Psyché (Grada). ISBN 80-247-9006-8.

⁵⁶ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-08-3.

zkušeností a dovedností a geografické oblasti, ve které pracují. Strukturální nezaměstnanost ovšem nezahrnuje pouze pracovníky s nižší kvalifikací, ale mnohdy i vysoce kvalifikované pracovníky s dlouhou pracovní kariérou, kteří přicházejí o své pracovní místo vlivem rozvoje oboru, který už nepotřebuje jejich znalosti a zkušenosti. Řešením strukturální nezaměstnanosti jsou rekvalifikační kurzy, které umožní propuštěným zaměstnancům získat lepší pozici při hledání nového pracovního uplatnění v jiném oboru. Mareš říká, že „*je-li zaměstnanost důsledkem nevyužití stávajících kapacit z důvodu odbytových potíží (v recesi), hovoří se o nezaměstnanosti cyklické.*“ Mareš také uvádí označení ‚nezaměstnanost z nedostatečné poptávky‘. Cyklická nezaměstnanost je ovlivňována ekonomickým růstem a poklesem. Poddruhem cyklické nezaměstnanosti je sezónní nezaměstnanost, jež se vztahuje k pracovním pozicím, které jsou v provozu převážně jen v určitých ročních dobách (např. vlekář, stavební dělník). Skrytá nezaměstnanost, někdy označovaná jako skrytá pracovní síla, je tvořena lidmi, kteří jsou fakticky nezaměstnaní, ale zároveň nejsou jako nezaměstnaní registrovaní. Pracovat přesto chtějí a při dostatečné nabídce jsou ochotni přijmout nabízené pracovní místo. Aktivně ale nehledají nové pracovní uplatnění skrze úřad práce nebo ji hledají prostřednictvím neformálních webů či přímo u zaměstnavatelů. Do skryté nezaměstnanosti se taktéž řadí lidé, kteří na hledání nového zaměstnání úplně rezignovali nebo se přesunuli do jiného statusu (studium, mateřství, práce v domácnosti). Výrazná část lidí ve skryté nezaměstnanosti je tvořena mladými lidmi a absolventy a vdané ženy, nejčastěji na rodičovské dovolené. Skrytá nezaměstnanost ale obsahuje i osoby, které se nacházejí v různých programech pro nezaměstnané, jako jsou například rekvalifikační kurzy či veřejně prospěšné práce, a také osoby vyřazené z trhu práce pro svoji nízkou kvalifikaci, věk (předčasné odchody do důchodu) či handicap. Neúplnou zaměstnaností rozumíme ty pracovníky, u kterých v jejich stávající pracovní pozici není plně využíváno jejich kvalifikace a pracovního potenciálu v podobě schopností a zkušeností, nebo pracují na zkrácený úvazek či na sdílené pracovní pozici. Model práce na zkrácený úvazek či sdílení pracovního místa sice nabízí více míst k pracovnímu uplatnění a pro zaměstnavatele snížení mzdových nákladů a větší volnost při propouštění a přijímání nových zaměstnanců, avšak pro část takto zaměstnaných osob to znamená ztrátu pracovní ochrany, sociálního zabezpečení a zaměstnaneckých výhod. Nepravá nezaměstnanost se týká osob, které nejsou ani zaměstnané, ale ani se aktivně nesnaží si najít nové pracovní místo, odmítají nabízené pozice či se těmto nabídkám přímo vyhýbají, a naopak se jen pasivně snaží vyčerpat celou podporu v nezaměstnanosti. Řadí se sem i osoby, které jsou sice registrované na Úřadu práce jako nezaměstnaní, ale zároveň se pracovním uplatňují nelegální formou v neformální a šedé ekonomice.⁵⁷

1.4.3 Důsledky nezaměstnanosti

Důsledky nezaměstnanosti můžeme rozlišovat podle oblastí, ve kterých se projevují na ekonomické, sociální, psychické a fyzické.

⁵⁷ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-08-3.

Ekonomické důsledky ztráty zaměstnání jsou bezprostředně podmíněny ztrátou pravidelného příjmu, což vede ke snížení životní úrovně nezaměstnaného. Mnoho nezaměstnaných osob, pro které byl finanční příjem ze zaměstnání jediným stálým příjmem, se ocitá na pokraji chudoby či přímo v ní. Situace, kdy nezaměstnaný člověk žije z podpory v nezaměstnanosti či následně po jejím vyčerpání z dávek životního nebo existenčního minima, je neudržitelná, protože podpůrná doba podpory v nezaměstnanosti je omezená. Dlouhodobé žití bez trvalého příjmu potřebné výše zvyšuje riziko uvržení do dluhové pasti nezaměstnaného i jeho rodin. Nebezpečným pro fungování rodiny je zabřednutí nezaměstnaného člena v pomoci a podpoře ostatních, z níž se aktivně nesnaží nahradit vlastní iniciativou prostřednictvím hledání pracovního uplatnění.⁵⁸

Mezi sociální důsledky nezaměstnanosti patří automatické snížení společenského statusu v momentě ztráty zaměstnání a sociální izolace. V případě dlouhodobé nezaměstnanosti se tento stav podepisuje na vztazích v rodině, kde dochází ke ztrátě statusu živitele, ke změnám v rolích, rozdělení práce v domácnosti, což je následek rozbití zažitě struktury času dne nezaměstnaného. Člověku bez zaměstnání plyne čas pomaleji a postupně mu splývají všední a víkendové dny. Navíc je v dnešní finančně náročnější také trávení volného času, co se týče vybavení, pomůcek, či členství v zájmových skupinách. Dále během dlouhodobé nezaměstnanosti dochází k lámání pracovní etiky a ztrátě motivace k hledání nového zaměstnání, což může vést až k úplnému vyloučení z trhu práce. Z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti jsou také lidé, kteří se v ní nacházejí, méně důvěryhodní pro potenciální zaměstnavatele, a je pro ně tudíž ještě těžší najít si pracovní uplatnění.⁵⁹

Nezaměstnanost, respektive její ekonomické a sociální důsledky se na člověku podepisují i po psychické stránce. Primárně dochází ke ztrátě pravidelného sociálního kontaktu s kolegy a vyloučení z konzumu, což způsobuje deprivaci nezaměstnaného. Výskyt relativní deprivace, tedy psychického strádání provázejícího nezaměstnanost, se úměrně zvyšuje s růstem vzdělanosti populace, prezentace komfortu středních tříd a vlivu masmédií. Primárním psychickým důsledkem nezaměstnanosti je stres zapříčiněný nejistotou. Stres může vést k agresivnímu chování či hledání viníka a komplikuje návrat do pracovního procesu. Nezaměstnanost může způsobit změny v chování i osobnosti nezaměstnaného. Nezaměstnaný se ale může stát i otupělým a apatickým vůči řešení své situace, což nevyhnutelně vede ke ztrátě potřeby seberealizace a snížení sebehodnocení a sebeúcty. Lidé, kteří ztratili zaměstnání jsou náchylnější vůči psychickým onemocněním, jakými jsou například deprese či úzkosti. U lidí, kteří se nacházejí v dlouhodobé nezaměstnanosti také roste riziko výskytu sociálně patologických jevů. K takovým patologiím řadíme prostředky úniků před realitou, především různé druhy závislostí

⁵⁸ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-08-3.

⁵⁹ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-08-3.

(alkoholismus, závislost na návykových látkách a lécích, patologické hráčství), domácí násilí, prostituci či kriminální jednání. Kriminální jednání či patologické hráčství může být podmíněno také touhou okamžitě vyřešit nepříznivou finanční situaci vzniklou ztrátou zaměstnání. Formou úniku se může také stát suicidální chování.⁶⁰

Fyzické následky nezaměstnanosti jsou výsledkem kombinace vícero faktorů. Podílí se na nich psychický stav, který se odráží v somatické rovině, a celkové snížení životní úrovně, včetně prostředků na dostatečnou a pestrou výživu a péči o své zdraví. Zejména pak nedostatečná výživa a nedostatek pestré stravy způsobuje rychlejší somatické chátrání. Stres působí i na fyzické tělo nezaměstnaného. Projevuje se bolestmi hlavy, zažívacími potížemi, problémy se spánkem nebo zvýšením krevního tlaku. U nezaměstnaných lidí stoupá riziko kardiovaskulárních onemocnění a infarktu či centrální mozkové příhody.⁶¹

⁶⁰ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-08-3.

⁶¹ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-08-3.

2 METODOLOGIE

V této kapitole se budu věnovat popisu metod a postupu výběru zdrojů, jejichž obsah se vztahuje k faktorům komplikujícím zaměstnávání osob s tělesným postižením. Tato přehledová stať využívá „dostačující literární přehled“, nejedná se tedy o systematickou přehledovou stať.⁶²

2.1 Formulace cílů

Jako cíl své práce jsem stanovila identifikaci faktorů, které komplikují, tedy negativně ovlivňují zaměstnávání osob s tělesným postižením, a také popsat jejich obsahy, tedy jaké jevy a problematiky zahrnují jsou v nich popsány. Základní otázkou, ze které jsem při vyhledávání zdrojů vycházela, bylo: „Jaké faktory komplikující zaměstnávání osob s tělesným postižením jsou obsaženy a popsány v odborné české literatuře?“

2.2 Určení klíčových slov

Pro identifikaci relevantních zdrojů jsem zvolila vyhledávání prostřednictvím vyhledávače UKAŽ. Vyhledávala jsem recenzované zdroje vydané v letech 2000–2023, které se zaměřují na problematiku tělesného postižení, zaměstnávání a nezaměstnanosti. Dále jsem díky základní otázce vygenerovala klíčová slova. Forma vyhledávání byla: Název obsahuje „tělesné postižení“ AND „zaměstnávání“ OR „zaměstnanost“ OR „nezaměstnanost“ OR „osoby s tělesným postižením“.

2.3 Vyhledávání

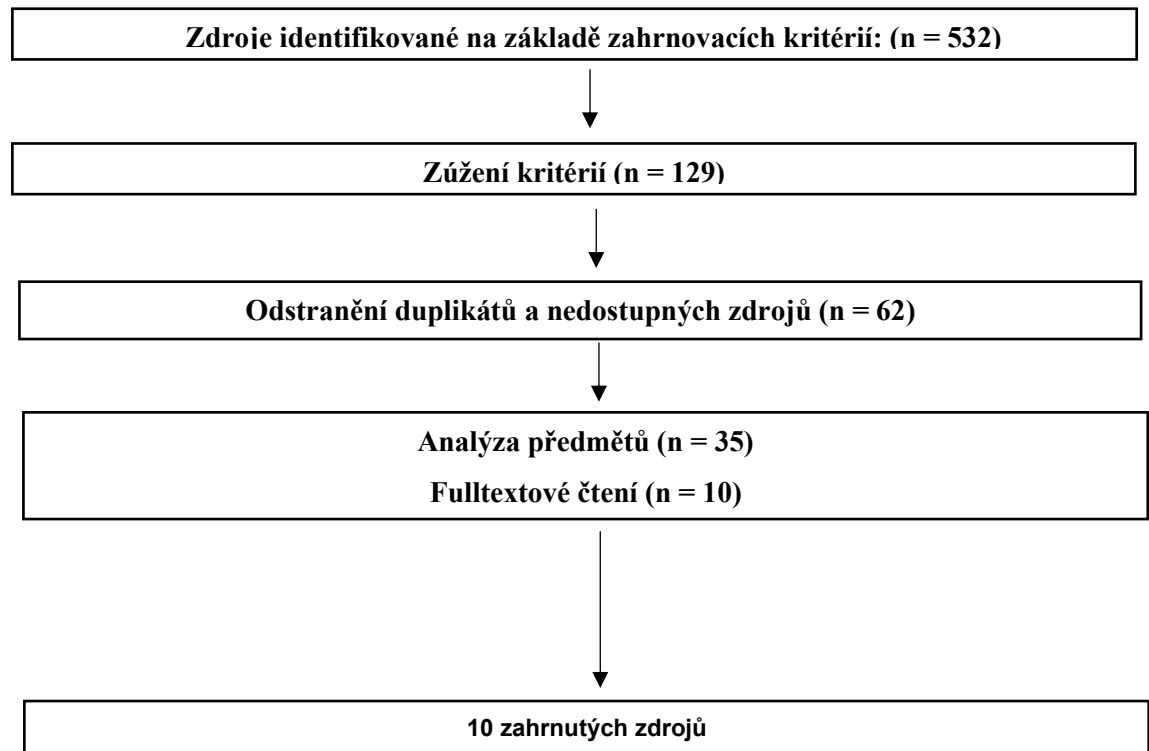
Po zadání klíčových slov jsem získala 534 výsledků. Vyhledávání jsem zkonkretizovala v těchto kategoriích takto:

- Předmět: osoby s tělesným postižením, nezaměstnanost, trh práce, odborné vzdělávání, politika zaměstnanosti Česko, absolventi středních škol, absolventi vyšších odborných škol, zaměstnanost, Česko, absolventi škol na trhu práce, střední a vyšší vzdělání, osoby se zdravotním postižením, speciální pedagogika, sociální politika, pracovní právo, články, politika zaměstnanosti v ČR, somatopedie, léčebná rehabilitace, právo sociálního zabezpečení, práce, politika zaměstnanosti, technické normy a standardy Česko, odborné vzdělávání, bezbariérový přístup, časopisy orgánů státní správy, sport zdravotně postižených, handicap, mzdy, abnormality (lékařství) sociální aspekty, fyzická krása sociální aspekty, vizuální kultura, rehabilitační lékařství, sociální zabezpečení, osoby s tělesným postižením sociální aspekty, sociologie, zřůdy sociální aspekty, sociální práce, trh práce Česko, stavby, pohybová aktivita, nezaměstnanost Česko, jinakost sociální aspekty, zdravotní postižení, fyziognomie, statistika, sociální rehabilitace, konkurenceschopnost, kvalifikace, 2011, 2012, 2013
- Druh dokumentu: knihy, články, sborníky z konference, časopisy, kapitoly knih

⁶² AVEYARD, Helen. *Doing a Literature Review in Health and Social Care*. Maidenhead: Open University Press, 2014.

- Datum: 2000-2023
- Jazyk: čeština, slovenština

Vyřazeny byly publikace, které nevyhovovaly zahrnovacím kritériím, například publikace vydané před začátkem tisíciletí, dále duplicitní zdroje, nebo články bez přístupu k plnému textu. Pro mapování zahrnutí či vyloučení zdrojů jsem použila diagram PRISMA.

Výslednou množinu 10 zahrnutých zdrojů jsem se rozhodla doplnit dalšími zdroji manuálním vyhledáváním. Manuální vyhledávání jsem absolvovala ve Středočeské vědecké knihovně v Kladně. Díky němu jsem získala dalších 24 zdrojů, které jsem doplnila dvěma internetovými zdroji. Všechny zdroje jsou v českém jazyce, ačkoli ve vyhledávání byl povolen i jazyk slovenský. Všechny zdroje ve slovenském jazyce, které byly vygenerovány, však byly vyřazeny z důvodu neadekvátnosti jejich obsahu.

3 VÝSLEDKY

Ve této kapitole shrnu poznatky, které jsem získala prostřednictvím „dostatečného literárního přehledu“⁶³, díky němuž mohu identifikovat a popsat faktory, které komplikují zaměstnávání osob s tělesným postižením.

3.1 Počty a zaměření zdrojů

Díky vyhledávání jsem získala 36 zdrojů, z nichž pouze osm přímo spojovalo témata zaměstnávání a tělesné postižení. Zdroje byly publikovány mezi lety 2002 a 2022 (Tabulka 1). Nejvíce jich bylo vydáno v letech 2016 a 2009. Osm zdrojů obsahujících zaměstnávání a tělesné postižení bylo vydáno v letech 2008, 2009, 2011, 2014 a 2017 (Tabulka 2). Ostatní zdroje, ve kterých není propojeno tělesné postižení se zaměstnáváním, byly použity z důvodu konkrétního zaměření na jednotlivé části či teoretické rámce těchto dílčích témat (například tělesné postižení obecně, nezaměstnanost, výzkumy ohledně postavení lidí s tělesným postižením ve společnosti).

Rok vydání	Počet publikací	Rok vydání	Počet publikací
2002	2	2012	1
2003	1	2013	1
2006	2	2014	3
2007	1	2016	7
2008	1	2017	2
2009	5	2020	1
2010	2	2022	1
2011	4		

Tabulka 1: Roky a počty vydaných publikací

Rok vydání	2008	2009	2011	2012	2014
Počet publikací	1	2	2	2	1

Tabulka 2: Zdroje spojující témata zaměstnávání a tělesné postižení

Nejvíce jsem čerpala z příruček a monografií, jejichž součet tvoří polovinu všech zdrojů, druhým nejčtenějším typem publikace byly kolektivní monografie v celkovém počtu šesti kusů. V pěti kusech se na třetí příčce četnosti umístily studie. Využila jsem také čtyři učební texty a doplnila jsem je jedním internetovým článkem, jedním slovníkem a jednou tiskovou zprávou.

⁶³ AVEYARD, Helen. *Doing a Literature Review in Health and Social Care*. Maidenhead: Open University Press, 2014.

Ve zdrojích, které jsem při psaní použila, se objevilo celkem patnáct témat, která byla pro dané publikace hlavní. Nejčastěji zastoupeným tématem bylo Tělesné postižení, jenž bylo jako stěžejní obsaženo v sedmi publikacích, druhým nejčastějším tématem byla Nezaměstnanost dominující šesti zdrojům. O třetí příčku se se čtyřmi zastoupeními ve zdrojích dělí Bezbariérovost, Speciální pedagogika a Zaměstnávání OZP. Sociální podnikání bylo zastoupeno dvěma zdroji. Po jednom jsou pak zastoupena další témata: Komunikace s OZP, OSpP, OZP, Postoje společnosti, Teorie psaní BP, Sociální právo, Trh práce a Volba povolání.

Následující tabulka se věnuje četnosti zastoupení identifikovaných faktorů, které komplikují zaměstnávání osob s tělesným postižením, v použité literatuře. Nejčastěji zmiňovaným faktorem jsou postoje společnosti, které se objevily v jedenácti publikacích. Druhým nejčastěji zastoupeným faktorem jsou předsudky zmíněné v šesti publikacích. V pěti zdrojích jsou obsaženy faktory informovanosti, nepřipravenost ke komunikaci a architektonické bariéry. Pouhé dvě publikace zmiňují otázku finanční

náročnosti zaměstnávání osob s tělesným postižením. Právě čtyři publikace zmiňují tři faktory komplikující zaměstnávání osob s tělesným postižením, což je největší počet faktorů obsažených v jedné publikaci.

	Informovanost	Nepřipravenost ke komunikaci	Postoj společnosti	Předsudky	Architektonické bariéry	Finanční náročnost
BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M., BOČKOVÁ, B. <i>Inkluze ve škole a ve společnosti jako interdisciplinární téma: Inclusion in schools and society as an interdisciplinary issue</i>		✓	✓	✓		
DOŘIČÁKOVÁ, Š., PASTRŇÁK, R. <i>Aktuální otázky sociálního podnikání v České republice</i>					✓	✓
DUŠEK, J. <i>Zaměstnanost a trh práce – česko-slovenské zkušenosti</i>	✓		✓			
FIALOVÁ, I., OPATŘILOVÁ, D., PROCHÁZKOVÁ, L. <i>Somatopedie: texty k distančnímu vzdělávání</i>			✓			
HANKOVÁ, M., KALENDA, S. <i>Partnerské vztahy: očima mladých dospělých s vrozeným tělesným postižením</i>			✓			
JANKOVSKÝ, J. <i>Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska</i>						
KOLDINSKÁ, K., TOMEŠ, I., KŘEPELKA, F. <i>Sociální právo EU</i>						
KOMENDOVÁ, J. <i>Pracovní podmínky osob se zdravotním postižením</i>						✓
KOZLOVÁ, L., KUBELOVÁ, V. <i>Jak psát bakalářskou a diplomovou práci</i>						
LIBERDOVÁ, E. <i>Řešení veřejných prostranství a budov pro osoby s omezenou schopností pohybu a orientace: správné příklady a chyby z praxe</i>					✓	
LUDÍKOVÁ, L. <i>Vybrané faktory ovlivňující kvalitu života osob se speciálními potřebami</i>			✓			
MAREŠ, P. <i>Nezaměstnanost jako sociální problém</i>						
MASLOW, A., <i>O psychologii bytí</i>						
MATOUŠEK, O. <i>Slovník sociální práce</i>						
MAYR, A. <i>Bídící: proč společnost pohrdá nezaměstnanými, ale přesto je potřebuje</i>			✓			
MÉSZÁROS, P. <i>Sociální podnikání: 10 úspěšných příkladů z Evropy</i>						
MICHALÍK, J. <i>Zdravotní postižení a pomáhající profese.</i>				✓		
MÜHLPACHR, P., ed. <i>Sociální inkluze v prostředí biodromální speciální pedagogiky</i>						
NOVOSAD, L. <i>Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení</i>		✓	✓	✓		
OPATŘILOVÁ, D., PROCHÁZKOVÁ, L. <i>Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením</i>	✓	✓				
PANČOCHA, K. <i>Postižení jako axiologická kategorie sociální participace</i>	✓		✓	✓		
PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. <i>Od inkluze ve školním prostředí k sociální inkluzi a participaci ve společnosti: From school inclusion to social inclusion and participation in society</i>						
PROCHÁZKOVÁ, L. <i>Možnosti pracovního uplatnění lidí s postižením – současné trendy v České republice a v zahraničí</i>	✓	✓		✓		
PROCHÁZKOVÁ, L. <i>Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce</i>				✓		
SKŘEHOT, P. <i>Ergonomie pracovních míst a pracovní podmínky zaměstnanců se zdravotním postižením</i>	✓				✓	

SLOWÍK, J. <i>Komunikace s lidmi s postižením</i>		✓				
SLOWÍK, Josef. <i>Speciální pedagogika</i>						
SVOBODA, Z., ZILCHER, L. <i>Koordinátor inkluze ve škole</i>						
ŠESTÁKOVÁ, I., LUPAČ, P. <i>Budovy bez bariér: návrhy a realizace</i>					✓	
ŠIKULOVÁ, R., MRÁZOVÁ, E., WEDLICHOVÁ, I. <i>Pomáháme žákům s výběrem vzdělávací a profesní dráhy: metodická příručka pro učitele základních škol.</i>						
ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, B. <i>Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém</i>			✓			
VÍTKOVÁ, M. <i>Somatopedické aspekty</i>			✓			
VOTAVA, J. <i>Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením</i>			✓			
ZDAŘILOVÁ, R. <i>Bezbariérové užívání staveb: metodika k vyhlášce č. 398/2009 Sb. o obecných a technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb</i>					✓	
Český statistický úřad. <i>Český statistický úřad – Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil - 4. čtvrtletí</i>						
Sociální práce. <i>Řešení nezaměstnanosti po česku: dvacet miliard na dávky a tři miliardy na přímou práci s nezaměstnanými</i>						

Tabulka 3: Zastoupení faktorů ve zdrojích

3.2 Faktory komplikující zaměstnávání osob s tělesným postižením

Pawera uvádí: „Rovnost příležitostí chápeme tak, že všechny lidské bytosti mohou svobodně rozvíjet svoje schopnosti a využívat příležitosti bez trvalých omezení, která by představovala jakékoli bariéry pro účast na ekonomickém, sociálním a politickém životě společnosti.“⁶⁴ Ačkoli všichni mají na trhu práce garantovány rovné příležitosti, ne každému se jich prokazatelně dostává.

Lidé s tělesným postižením v případě, že najdou placené pracovní místo, vykonávají nejčastěji práce dohledu a dozoru – vrátný, požární dohled, ostraha, dispečink (46,4 %), jednoduchou manuální práci – např. v zahradnictví, elektrikář, opravář domácích spotřebičů, malířské a úklidové práce (19,8 %), montážní činnost (9,5 %) a administrativní práce (7,4 %).⁶⁵

Z šetření z roku 2013 vyplývá, že na úřadech práce bylo registrováno 62 789 osob s postižením, což činilo přibližně 10,5 % z celkového počtu nezaměstnaných osob registrovaných na Úřadu práce. Většinu z nich tvořili lidé v 1. nebo 2. stupni invalidity. Pouze 0,6 % tvořili lidé ve 3. stupni invalidity. Zbytek tohoto podílu byl tvořen lidmi se zdravotním znevýhodněním. Během roku 2014 se pak sice snížili počty nezaměstnaných osob včetně počtu nezaměstnaných osob se zdravotním postižením, jejich procentuální podíl z celkového počtu nezaměstnaných se zvýšil o necelé procento.⁶⁶

⁶⁴ DUŠEK, Jiří. *Zaměstnanost a trh práce – česko-slovenské zkušenosti*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2016. ISBN 978-80-7556-013-1.

⁶⁵ SKŘEHOT, Petr. *Ergonomie pracovních míst a pracovní podmínky zaměstnanců se zdravotním postižením*. [Praha]: Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2009. ISBN 978-80-86973-91-3.

⁶⁶ PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Možnosti pracovního uplatnění lidí s postižením – současné trendy v České republice a v zahraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7607-5.

Podíl osob s postižením mezi nezaměstnanými není zanedbatelný. Míra nezaměstnanosti ve skupině osob s tělesným postižením, kteří jsou schopni vykonávat placenou práci v rámci svých fyzických možností, svědčí o systémových chybách, které znemožňují uspokojivou úroveň jejich zaměstnanosti na českém trhu práce. Sirovátka říká, že odhady míry nezaměstnanosti lidí s postižením se pohybují přes 30 % a odhady podzaměstnanosti se pohybují kolem dalších 20 %⁶⁷. Faktory, které negativně ovlivňují rovné příležitosti osob s tělesným postižením na trhu práce jsem rozdělila podle dominantních témat na: informovanost v oblasti zaměstnávání osob s tělesným postižením, nepřipravenost ke komunikaci s lidmi s tělesným postižením a chyby v komunikaci s nimi, postoj společnosti k lidem s tělesným postižením, předsudky a mýty týkající se osob s tělesným postižením, architektonické bariéry a finanční náročnost. V závěru podkapitoly také uvedu výhody zaměstnávání osob s tělesným postižením, které mohou být protiváhou komplikujícím faktorům a zároveň odrazovým můstkem v komunikaci pozitiv spojených se zaměstnáváním osob s tělesným postižením.

3.2.1 Informovanost v oblasti zaměstnávání osob s tělesným postižením

Komunikace a informovanost je základ úspěchu. Jak na straně tělesně handicapovaných uchazečů o zaměstnání, tak na straně potenciálních zaměstnavatelů jsou značné mezery v informovanosti a komunikace ohledně problematiky zaměstnávání osob s tělesným postižením. *„Nedostatek informací či nepřesné informace jsou faktorem, který situaci sice ztěžuje, který však je možné velmi dobře řešit. Jak zaměstnavatelům, tak i lidem s postižením chybí informace, často ani nevědí, kde je hledat, a někteří je ani nehledají. Zaměstnavatelé zpravidla nevědí, co obnáší zaměstnávat člověka s postižením, vidí v tom převážně nevýhody a překážky. Lidé s postižením rovněž často postrádají informace o tom, jaká mají práva a jak se o ně hlásit, jak a kde hledat práci, jak se ucházet o práci, kde hledat pomoc a podporu.“*⁶⁸

V oblasti zaměstnávání chybí dostatečná jednotná síť poradenských služeb, ať už se jedná o ty, které jsou určené zaměstnavatelům – podnikům a institucím, tak ty směřované k osobám s postižením ucházejícím se o zaměstnání. V ČR sice existují poradenské instituce, jakými jsou například speciálně pedagogická centra, ve státní sféře poradenské služby Úřadu práce nebo agentury podporovaného zaměstnávání spadající do nestátního sektoru, netvoří však propojenou síť úzce spolupracujících poradenských pracovišť. *„Je zapotřebí zaměřit se jak na oblast zaměstnávání, tak na zlepšení informovanosti, vytváření povědomí o problematice zaměstnávání osob s postižením, vytváření*

⁶⁷ Sociální práce. Řešení nezaměstnanosti po česku: dvacet miliard na dávky a tři miliardy na přímou práci s nezaměstnanými. socialniprace.cz [online]. [cit. 18. 4. 2023]. Dostupné z: [Tomáš Sirovátka: Řešení nezaměstnanosti po česku: dvacet miliard na dávky a tři miliardy na přímou práci s nezaměstnanými » Sociální práce \(socialniprace.cz\)](#)

⁶⁸ OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

pozitivního přístupu k dané problematice a poskytování specifických poradenských a rovněž asistenčních služeb. ⁶⁹

Nedostatečné komunikování reality zaměstnávání lidí s tělesným postižením dává prostor pro vznik obav z ‚nevratnosti sociálních investic‘ do něj z důvodu nedostatečné informovanosti o jeho výhodách.⁷⁰

Aktivní politika zaměstnanosti ČR ukládá podle Zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., povinnost zaměstnávat osoby s postižením. Tato povinnost se vztahuje na zaměstnavatele s počtem zaměstnanců v pracovním poměru 25 a více. Povinný podíl zaměstnanců s postižením musí činit 4 % z celkového počtu zaměstnanců. Zaměstnavatelé, kteří nejsou dostatečně informováni a ujištění o výhodách zaměstnávání osob se zdravotním postižením, nebo kteří si jen chtějí ulehčit práci od byrokracie spojené se zřízením chráněného pracovního místa, místo povinného podílu zaměstnanců se zdravotním postižením volí tzv. náhradní plnění. Toto plnění má pak podobu buď finančního odvodu do státního rozpočtu ve výši 2,5násobku průměrné měsíční mzdy za každé pracovní místo, které by mělo být obsazeno zaměstnancem se zdravotním postižením, nebo odebráním služeb a produktů z chráněného trhu práce či zadáváním zakázek těmto zaměstnavatelům. Někdy dochází i ke kombinaci možností plnění, tedy že zaměstnavatel sice zaměstnává pracovníky s postižením, ale jejich počet nedosahuje požadovaných 4 %. V takovém případě zaměstnavatel doplňuje potřebný podíl finančním odvodem nebo odebráním služeb, výrobků či zadáváním zakázek zaměstnavatelům z chráněného trhu práce. Z údajů z roku 2013 vyplynulo, že sice přibližně 77 % zaměstnavatelů, kteří měli povinnost zaměstnávat čtyřprocentní podíl zaměstnanců s postižením, skutečně zaměstnávali osoby s postižením, avšak pouze přibližná čtvrtina z nich počtem zaměstnanců se zdravotním postižením dosáhlo na onen čtyřprocentní podíl. Skutečný průměrný podíl handicapovaných zaměstnanců podniků a institucí tudíž činil pouze 1,54 %.⁷¹

Lidé s postižením disponují zvýšenou ochranou na trhu práce, která má zaručit, že nebudou diskriminováni při zaměstnávání, ale taktéž při propouštění. I v této záležitosti se vyskytují ze strany zaměstnavatelů informační mezery. Obávají se například toho, že pokud po zkušební době zaměstnají člověka s postižením na dobu neurčitou a následně ho po nějaké době z podstatného důvodů budou chtít propustit, nebudou moci. Tak tomu pochopitelně není. Zaměstnavatel má právo propustit zaměstnance

⁶⁹ PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSD, 2009. ISBN 978-80-7392-094-4.

⁷⁰ PANČOCHA, Karel. *Postižení jako axiologická kategorie sociální participace*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6344-0.

⁷¹ PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Možnosti pracovního uplatnění lidí s postižením – současné trendy v České republice a v zahraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7607-5.

s postižením, ale má povinnost o tomto záměru informovat Úřad práce, který posoudí, zda se skutečně jedná o relevantní důvod k výpovědi nebo o diskriminaci.

3.2.2 Nepřipravenost ke komunikaci s lidmi s postižením a chyby v komunikaci s nimi

Procházková zmiňuje, že jednou z problematických oblastí v problematice zaměstnávání osob s tělesným postižením bývá často nepřipravenost společnosti ke komunikaci a setkávání se obecně s lidmi s postižením.⁷²

K nesprávnému užívání pojmů dochází jak v laické veřejnosti, tak například i v médiích. Často jsou zaměňovány pojmy ‚postižení‘ a ‚handicap‘. ‚Handicap‘ je mnohdy užíván jako modernější verze českého označení ‚postižení‘. Mezi těmito dvěma slovy je ale podstatný rozdíl. Postižení je stav, který je způsoben vadou fyzické struktury nebo funkce, tedy konkrétní diagnóza (např. dětská mozková obrna). Zároveň postižení zahrnuje projevy spojené s danou vadou (např. paraplegie). Handicap oproti tomu znamená omezení, která vyplývají z postižení. V případě, že je člověk s dětskou mozkovou obrnou a jí způsobenou paraplegií upoután na invalidní vozík, je jeho handicapem to, že bez pomoci nevyjede na chodník, na kterém není vybudován nájezd, nebo v obchodě nedosáhne do vyšších regálů. Handicap je tudíž kombinací toho, co nedovolují fyzické možnosti postiženého, a překážek, které společnost neodstranila, aby omezila handicap postiženého.⁷³

Zaměňování slov ‚postižení‘ a ‚handicap‘ se však ukazuje jako jeden z menších lingvistických problémů spojených s komunikací s lidmi s postižením a o nich. Většinovou společností jsou většinou lidé s postižením označováni jako ‚postižení‘. Toto jednoslovné pojmenování však ztrácí lidský rozměr a charakterizuje člověka s postižením pouze prostřednictvím jeho zdravotního stavu, nikoli jako člověka, který má určitou minulost, schopnosti atd. Jazyk se neustále vyvíjí, proto se čím dál více objevuje v médiích i publikacích slovní spojení ‚člověk s postižením‘. To klade důraz na ‚člověka‘ a ‚postižení‘ je pouze přívlastkem.

Pokud jde o samotnou komunikaci a kontakt s člověkem s tělesným postižením, dopouštějí se zdraví lidé často, byť i neúmyslných, přehmatů. Jedním z nejpálčivějších nešvarů je přistupovat k člověku s viditelným tělesným postižením jako k někomu, kdo má zároveň i sníženou úroveň kognitivních schopností. V nejednom případě je to podmíněno i komunikačními omezeními daného člověka s tělesným postižením (např. dysartrie nebo afázie), který může vyvolávat pocit slabomyslnosti, když je jeho řeč namáhavá a nezřetelná. Z toho důvodu jsou zdraví lidé v komunikaci s člověkem s tělesným postižením příliš familiární a komunikují s ním jako s malým dítětem a nesnaží se doopravdy porozumět jeho sdělení. Člověku s dysartrií by se měl nechat dostatek času na to, aby zformuloval

⁷² OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.

⁷³ NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

svůj požadavek. Je dobré se ujistit o správnosti našeho porozumění. Další výraznou chybou v kontaktu a komunikaci s člověkem s tělesným postižením je přehlížení jeho potřeb. Zdravý člověk, který nabídne postiženému pomoc a nerespektuje jeho zdvořilé odmítnutí nebo pomáhá bez vyžádání pokynů k potřebné pomoci. Poskytnutá pomoc pak může být příliš horlivá, což může ohrozit jak pomáhajícího, tak člověka, jemuž se snaží pomoci. Velmi výrazným přešlapem v situaci, kdy člověka s postižením doprovází osobní asistent, je komunikace s asistentem namísto s jeho klientem. Pokud člověka s tělesným postižením doprovází asistenční pes, je naprosto nepřijatelné jej rušit při práci (např. jej bez dovolení hladit, nebo na něj volat). Co může snižovat důstojnost člověka s postižením, je příliš důvěrný fyzický kontakt, který se vztahuje i na jeho kompenzační pomůcky. Není proto vhodné dotýkat se bez dovolení například vozíku nebo holí či s nimi bez dovolení manipulovat. Oproti tomu je dobré se člověku s postižením fyzicky přiblížit, nikoli však vzdáleností. Při komunikaci s člověkem na vozíku je vhodné snížit se na takovou úroveň, aby bylo možné komunikovat z očí do očí. Nejlepší je přidřepnout si nebo se posadit k němu, není však příliš taktivě se k němu nahnout jako k malému dítěti. Lidé s tělesným postižením také často používají specifický humor, kterým se „strefují do vlastní nohy“, aby prolomili rozpaky zdravých lidí ze své fyzické odlišnosti. V případě, že s tím daný člověk souhlasí, není necitlivé přistoupit na jeho styl humoru ani ho ocenit upřímným pobavením, přijde-li nám jeho narážka na vlastní postižení vtipná. Rozhodně bychom ho neměli napomínat a tvářit se pohoršeně, pokud mu tento styl humoru vyhovuje a je přirozenou součástí jeho komunikace.⁷⁴

3.2.3 Postoj společnosti k lidem s tělesným postižením

Postoje vůči lidem s tělesným postižením jsou často ovlivněny tím, zda s nimi zdraví lidé přicházejí do kontaktu. Výsledky výzkumu z roku 2012-2013 zaměřené na postoje respondentů k lidem s různými druhy postižení uvádí, že 55,8 % dotazovaných se setkává s lidmi s tělesným postižením, z nich 17,1 % na pracovišti nebo ve škole. Výzkum prokázal, že do kontaktu s lidmi s tělesným postižením přicházejí více ženy a mladší lidé.⁷⁵

Německá novinářka Anna Mayrová (2022, s. 193)⁷⁶ uvádí: „*Nejrůznější studie ukázaly, že strach z nás dělá pesimisty. Kdo má strach, dává rizikům větší váhu a vidí budoucnost černěji. Strach vyřazuje empatii a přepíná nás do programu útěku a boje. Kvůli strachu zapomínáme na lidskost druhých, vidíme v nich jen nepřátele. Právě proto je tak dobrým motorem kapitalismu. Strach lidi pohání, aby zvyšovali výkon, stále více bojovali. Strach nám zabraňuje soucítit s těmi, kdo boj prohráli.*“

⁷⁴ SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-691-9.

⁷⁵ PANČOCHA, Karel. *Postižení jako axiologická kategorie sociální participace*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6344-0.

⁷⁶ MAYR, Anna. *Bidníci: proč společnost pohrdá nezaměstnanými, ale přesto je potřebuje*. Přeložil Zuzana SCHWARZOVÁ. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1038-2.

Novosad k historické podmíněnosti postojů společnosti k lidem s tělesným postižením říká: „Problémy, které ve vztahu k lidem s postižením řešíme v dnešní době, nejsou v podstatě nové a mají zřetelnou dějinnou kontinuitu. (...) Společným kritériem, zřetelně probíhajícím napříč lidskými dějinami, pro hodnocení vztahu společnosti ke slabým a postiženým je vnímání jejich nedostatků vztahované k boji, práci, soběstačnosti a účasti na životě společnosti.“⁷⁷

Dnes se mnoho lidí neřídí myšlenkou filozofa Senecy, že vadou těla se duše nezohaví, krásou duše se zdobí i tělo. Pokud se člověk vyznačuje fyzickými odlišnostmi oproti většinové společnosti, nemusí to pro něj samo o sobě vždy nutně znamenat omezení. Ke skutečnému handicapu dochází až v interakci s příslušníkem zdravé populace, pro kterého může být daná fyzická odlišnost, deformace nebo kompenzační pomůcka odstrašujícím znakem, který může vyvolat při nejmenším nejistotu ve verbální i neverbální komunikaci, v horším případě odpor, znechucení, odmítavý postoj, přehlížení nebo dokonce agresí. Postoje k lidem s viditelným tělesným postižením jsou v dnešní době i přes humanizační snahy stále poněkud ambivalentní.⁷⁸

Také Novosad zmiňuje ambivalenci v postoji společnosti k lidem s postižením. Společnost si sice uvědomuje, že postižení jako soubor vnějších znaků nesnižuje lidskou hodnotu, potřebnost a důstojnost člověka, avšak na druhé straně je vůči handicapovaným odtažitá, plná obav a předsudků, což značně komplikuje vzájemnou koexistenci. Velmi významně k tvoření a udržování této neviditelné bariéry přispívá také jazyk a média. Například titulek ‚*Naše děti společně s postiženými dětmi z Jedličkova ústavu zahrají divadlo*‘ jasně vymezuje, že postižené děti nejsou „dětmi většinové společnosti“ („našimi dětmi“). Titulek sice vyzdvihuje integrační aktivity, zároveň však od sebe odděluje skupiny zdravých a postižených dětí.⁷⁹

Ludíková se ve svém výzkumu věnovala vlivu obrazu lidí s postižením prezentovaným v české kinematografii dvacátého století na povědomí společnosti o lidech s postižením a jejich postojů k nim. Tato vyobrazení mohou značně přispívat vzniku stereotypů a předsudků. Takto kategorizovala, v jakých pozicích byla prezentována postava s postižením či tematika zdravotního postižení jak v negativních, tak i v pozitivních konotacích:

- „Člověk s disabilitou jako předmět péče
- Člověk s disabilitou jako tragická oběť „osudu“
- Sociální exkluze: člověk s disabilitou je osamělý (...)

⁷⁷ NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

⁷⁸ HANKOVÁ, Magdalena a Soňa KALENDA. *Partnerské vztahy: očima mladých dospělých s vrozeným tělesným postižením*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0012-5.

⁷⁹ NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

- *Jediným vysvobozením pro jedince je smrt: lepší je být mrtvý než „postižený“*
- *Člověk s disabilitou jako přítěž pro okolí, rodinu nebo je okolím či rodinou zneužíván.*“
- *„‘Postižená‘ je společnost, ne člověk s disabilitou (...)*
- *Život s disabilitou může být kvalitní*
- *Člověk s disabilitou je samostatný.*“⁸⁰

3.2.4 Předsudky a mýty týkající se osob s tělesným postižením a jejich stigmatizace

Viditelné tělesné postižení nezapadá do měřítka vizuální normy. Nápadné tělesné odchylky můžou vzbuzovat ostych, odpor, strach či nenávisť. Fyzické odlišnosti mezi postiženým a zdravým, kteří by si potenciálně po osobnostní stránce mohli rozumět, staví neviditelnou bariéru zdrženlivosti a předsudků, která brání možnosti navázat plnohodnotný kontakt. Viditelná fyzická odlišnost způsobuje postiženému stigma v očích zdravé populace.

„Postižení bývá často hodnoceno jako sociální stigma. Stigmatizující jsou především nežádoucí nápadnosti jedince (vzhled, způsob lokomoce, komunikace atd.), které mohou vyvolávat nechuť nebo odpor a formovat představy o vlastním zavinění tohoto stavu. Veřejnost ve svých postojích k lidem s tělesným postižením vykazuje obvykle nižší očekávání, podceňování, avšak také větší toleranci. Často dochází ke generalizaci míry tělesného postižení i na oblast kognitivní. Člověk s tělesným postižením je tak považován za méně inteligentního, případně méně schopného vykonávat činnosti, které s jeho postižením vůbec nesouvisí. Příčinou sociální distance a odmítnutí kontaktu ze strany majority je mnohdy samotná tělesná odlišnost. Estetický handicap se stává příčinou přisuzování negativních vlastností, jako je potměšilost, zloba nebo zákeřnost.“⁸¹

Lidé s tělesným postižením se se stigmatem fyzické odlišnosti mohou snažit vyrovnat prostřednictvím normifikace, tedy „snahou stigmatizovaného vystupovat jako běžný člověk. Odměna plynoucí z toho, že je člověk považován za normálního, je tak velká, že téměř každý, komu to situace umožní, se někdy záměrně pokouší normalitu předstírat.“ I společnost může ke stigmatu přistoupit ‚vstřícně‘, tedy tak, že se stigmatizovaným člověkem jedná nebo zachází tak, jako by stigma neměl. Tomuto jevu se říká normalizace.⁸²

Michalík popisuje tyto druhy předsudků vůči lidem s tělesným postižením:

⁸⁰ LUDÍKOVÁ, Libuše. *Vybrané faktory ovlivňující kvalitu života osob se speciálními potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5059-9.

⁸¹ PANČOCHA, Karel. *Postižení jako axiologická kategorie sociální participace*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6344-0.

⁸² NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

- *„Paternalisticko-podceňující: Tělesně postižení lidé si zaslouží politování a soucit spojený s charitativním přístupem; jsou bezmocní, závislí a čekají na pomoc druhých – mj. i těch pomáhajících, kteří nejlépe vědí, co je pro postižené dobré a dosažitelné.*
- *Odmítavé: Lidé s postižením jsou neužiteční, zatěžující, neproduktivní, a tudíž parazitující. Ztráta nějaké podstatné funkční schopnosti je podle těchto předsudků „trestem“, postižený si ji zavinil sám (dělal nebezpečné věci, neléčil se, po úrazu usilovně nerehabilitoval, nežil řádným životem, byl neopatrný při práci, jeho matka byla nezodpovědná atd.). Jinakost OTP je vnímána jako nežádoucí až patologická.*
- *Protektivně-paušalizující: OTP mají mnoho neoprávněných či nezasloužených výhod. Veřejnost však již není objektivně informována o tom, že tyto „výhody“, tj. služby, dávky nebo příspěvky, jsou nenárokové a jejich přiznání často představuje nedůstojný byrokraticko-(pseudo)medicínský rituál, v něm OTP nehraje roli svéprávného člověka.*
- *Idealizující (heroizující): Život s TP je hrdinstvím, mravní výzvou ostatním a zaslouží si obdiv. I předsudky idealizující jsou pro osoby s postižením paradoxně nepříznivé, protože v nich převládá iracionální a emocionální prvek nad fakty – lidi poctivé, obětavé a odpovědné i lidi vypočítavé, nepřející a bezohledné lze samozřejmě nalézt mezi zdravými i postiženými.“⁸³*

Procházková uvádí: *„U postižených lidí se často již dopředu předpokládá, že buď žádnou či požadovanou kvalifikaci nemají anebo by danou práci nezvládli, aniž dojde k ověření jejich skutečných schopností, proto jsou jim nabízeny tzv. tradiční povolání pro postižení, jako je telefonista, vrátný či zahradník. (...) Na postižené jedince se pohlíží jako na jedince, kteří pracovat nemohou nebo jistě nebudou schopni podávat odpovídající výkon či kvalitu nebo budou často nemocní a budou v práci chybět, často jsou tedy odmítáni ještě dříve, než je jim dána vůbec možnost dokázat, co umí.“⁸⁴*

Odmítavý postoj se často projevuje v hodnocení úspěchů lidí s tělesným postižením, kterými se vyrovnal nebo dokonce přesáhl úspěchy zdravých lidí. Stejně je tomu i v případě finančního i morálního ocenění iniciativy a výkonu v zaměstnání, které nebývá ohodnoceno stejnou měrou jako u zdravých kolegů. Na tvorbě předsudků se nemalou měrou podílí také mediální obraz lidí s tělesným postižením. Většina zpráv o lidech s tělesným postižením se týká jejich „boje“ s těžkým osudem, přičemž se jedná „pouze“ o reportáž o jejich běžném životě, na který byli schopni se plně adaptovat. Dalším modelem je „tělesně postižený jako oběť“, kterou někdo napadl, okradl, nebo jinak poškodil. Tím jsou lidé s tělesným postižením vykresleni jako důvěřiví, nedbalí a slabí. Neposlední v řadě zpráv, které často zmiňují lidi s tělesným postižením, jsou informace o přiznání či navýšení dávek jim určených. Velká část posluchačů

⁸³ MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

⁸⁴ PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSD, 2009. ISBN 978-80-7392-094-4.

zpráv pak neví, jak zdoluhavý je byrokratický proces žádání a přiznání dané dávky či výhody (např. průkaz mimořádných výhod), což samo o sobě rozhodně výhoda není.

„Zkušenosti našťestí ukazují, že získá-li společenské okolí potřebné informace i realistický náhled a podaří-li se navodit co možná přirozený lidský kontakt, obvykle se stane fakt, že existují spoluobčané, spolužáci či spolupracovníci s postižením, běžnou realitou a okolí i jednotlivci hodnotí OTP podle jejich lidských vlastností a sociální a pracovní adaptability a úspěšnosti.“⁸⁵

I předsudky se podílejí na postojích příslušníků většinové společnosti vůči lidem s tělesným postižením. Ačkoli z výzkumů týkajících se postojů k lidem s různými druhy postižení zpravidla lidé s tělesným postižením vycházejí nejlépe, ne ve všech oblastech je postoj ‚spíše pozitivní hodnocení‘ značně výraznější. Průzkumy se zaměřily i na postoj k situaci, kdy je člověk s handicapem spolupracovníkem, podřízeným či nadřízeným dotazovaného. Nejvyšší míru akceptace získal model spolupracovníka (68,6 %). V případě představy podřízeného se dotazovaní obávali zvýšené péče a výdajů, což způsobilo pouze 48,5 % pozitivních odpovědí. Představě nadřízeného s viditelným či nápadným tělesným postižením (například i v kombinaci s poruchami řeči) převládá obava ze ‚souvisejícího‘ snížení kognitivních schopností, což logicky znemožňuje tělesně postiženému zastávat vysoké funkce, na nichž má zodpovědnost za své podřízené. Z toho důvodu tato možnost získala pouze 45,9 % pozitivních odpovědí. Zpravidla je vyšší míra akceptace zaměstnanců s tělesným postižením ve službách, tedy že dotazovaní s nimi nepřijdou do pravidelného kontaktu na pracovišti, ale jen do občasného kontaktu například v roli obsluhy. Člověka s tělesným postižením v pozici poskytovatele služby by akceptovalo 58,5 % dotazovaných. Celkově pak celkem 61,9 % dotazovaných kladně odpovědělo na dotaz, zda by jim nevadilo, kdyby člověk s tělesným postižením byl jejich kolegou na stejné pracovní pozici. Účastníci výzkumu však byli poněkud skeptičtí ohledně toho, zda se vyplatí námaha, kterou je nutné vynaložit na přizpůsobení pracovního místa a pracovních podmínek pro člověka s tělesným postižením. Konkrétně 44,5 % respondentů považovalo tuto snahu za platnou, 21,3 % považovalo tuto snahu za zbytečnou, 34,2 % nebylo plně rozhodnuto. Postoj k lidem s tělesným postižením ovlivňuje také předchozí zkušenost s nimi. Respondenti bez zkušenosti s lidmi s tělesným postižením by spolupracovníka s tělesným postižením akceptovali v 50,6 % odpovědích. Oproti tomu respondenti se zkušeností s lidmi s tělesným postižením se v 68,4 % odpovědí vyjádřili souhlasně.⁸⁶

3.2.5 Architektonické bariéry

Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb a jejich částí osobám s omezenou schopností pohybu a orientace, jíž se zkráceně přezdívá ‚bezbariérová‘ předepisuje mimo jiné i podmínky staveb a společných prostor staveb, které jsou určeny

⁸⁵ MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

⁸⁶ PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Možnosti pracovního uplatnění lidí s postižením – současné trendy v České republice a v zahraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7607-5.

pro výkon práce 25 a více osob, jejichž provoz umožňuje zaměstnávání osob se zdravotním postižením nebo stavby pro výkon práce osob s těžkým zdravotním postižením.⁸⁷

„Pro přístup do prostor (pohyb po budově) musí být u novostavby zajištěny vodorovné komunikace, schodiště a souběžně vedené výtahy nebo bezbariérové rampy. Bezbariérové rampy ve vnitřních prostorech lze použít za předpokladu, že nebudou překonávat výšku větší než 350 mm při sklonu 1:16 (6,25 %). U změn dokončených staveb a sklonu rampy 1:8 (12,5 %) by měla být výška max. 75 mm.“⁸⁸

Prostředí, ve kterém se pohybuje člověk s tělesným postižením, mu může nastražit tyto bariéry: vertikální (schody, výškové rozdíly větší než 20 mm), horizontální (sklony ramp, povrchy – součinitel smykového tření min. 0,5), prostorové (malé manipulační parametry, nevhodně umístěné mobiliáře), antropometrické (dosahové vzdálenosti, výška sedací plochy mobiliáře) a ergonomické (tvar ovládacích prvků, nevhodný mobiliář).⁸⁹

Ať už se jedná o pracoviště pro zdravé zaměstnance či pracoviště, na kterém se pohybuje zaměstnanec s tělesným postižením, „parametry pracovního prostoru musí odpovídat počtu zúčastněných osob, jejich tělesné konstituci, druhu vykonávané činnosti v prostoru, množství a velikosti používaného materiálu, umístění materiálu a pracovních pomůcek na vhodném místě v prostoru, přístupu k pracovnímu místu a pomůckám, bezpečnému pohybu osob v prostoru a dalším.“⁹⁰

Nábytek a vybavení prostoru, kde se pohybuje člověk s tělesným postižením musí taktéž splňovat požadované rozměry a jejich rozmístění musí odpovídat normou doporučeným rozměrům. Základní měrnou jednotkou je invalidní vozík, který pro manipulaci o 360° potřebuje kruh o průměru 1500 mm. Pracovní stůl či sklápěcí psací deska musí mít z důvodu podjezdu vozíkem hloubku minimálně 600 mm a výšku 700 mm, další pracovní plochy s úložným prostorem pod pracovní deskou musí mít podjezd o hloubce 300 mm a výšce 350 mm.⁹¹

⁸⁷ DOŘIČÁKOVÁ, Šárka a René PASTRŇÁK. *Aktuální otázky sociálního podnikání v České republice*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-969-1.

⁸⁸ ZDAŘILOVÁ, Renata. *Bezbariérové užívání staveb: metodika k vyhlášce č. 398/2009 Sb. o obecných a technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb*. Praha: ČKAIT, 2011. ISBN 978-80-87438-17-6.

⁸⁹ LIBERDOVÁ, Eva. *Řešení veřejných prostranství a budov pro osoby s omezenou schopností pohybu a orientace: správné příklady a chyby z praxe*. Praha: Profí Press, 2016. ISBN 978-80-86726-78-6.

⁹⁰ DOŘIČÁKOVÁ, Šárka a René PASTRŇÁK. *Aktuální otázky sociálního podnikání v České republice*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-969-1.

⁹¹ ŠESTÁKOVÁ, Irena a Pavel LUPAČ. *Budovy bez bariér: návrhy a realizace*. Praha: Grada, 2010. Stavitel. ISBN 978-80-247-3225-1.

Pracovní plocha by měla být výškově uzpůsobena tak, aby její výška od země v závislosti na manuální práci byla:

- 5-10 cm pod úroveň loktů při práci ve stoje,
- Při jemné motorice rukou 5-10 cm nad úroveň loktů při práci ve stoje,
- Pro náročnější manuální práce 10-15 cm pod úroveň loktů při práci ve stoje,
- Pro silově náročnou práci pod 40 cm pod úroveň loktů při práci ve stoje,
- 20-30 cm při práci se zvýšeným nárokem na zrak při práci vsedě,
- Při jemné motorice rukou 10-20 cm nad úroveň loktů při práci vsedě.⁹²

3.2.6 Finanční náročnost zaměstnávání osob s tělesným postižením

Některým zaměstnavatelům se může na první pohled zdát, že zaměstnat člověka s tělesným postižením, respektive zřízení chráněného pracovního místa s sebou nese nákladné výdaje, které jsou nevratné nebo pouze v minimální části vkladu. Zajistit bezbariérové prostředí formou rekonstrukce či menších stavebních úprav bývá nákladné, není však pravda, že by zaměstnavatel musel vše hradit sám.

Zaměstnavatel, který chce na svém pracovišti zaměstnat člověka s postižením, má nárok na příspěvek na zřízení chráněného pracovního místa. Za chráněné pracovní místo se považuje pracovní místo, které zaměstnavatel cíleně vytvořil pro osobu se zdravotním postižením, což učinil na základě písemné dohody s Úřadem práce. Toto pracovní místo musí být provozováno po dobu alespoň 2 let ode dne sjednaného v dohodě o jeho zřízení. Zažádat o příspěvek na zřízení chráněného pracovního místa na Úřadu práce může zaměstnavatel, který nemá nedoplatky na daních ani na sociálním a zdravotním pojištění. „Příspěvek na vytvoření chráněného pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením může činit maximálně osminásobek a pro osobu s těžkým zdravotním postižením maximálně dvanáctinásobek průměrné mzdy v národním hospodářství za první až třetí čtvrtletí předchozího kalendářního roku. Vytváří-li zaměstnavatel na základě jedné dohody s Úřadem práce 10 a více chráněných pracovních míst, může příspěvek na vytvoření chráněného pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením činit maximálně desetnásobek a pro osobu s těžkým zdravotním postižením maximálně čtrnáctinásobek výše uvedené průměrné mzdy.“⁹³

Ani náklady na provoz chráněného pracovního místa nemusí hradit zaměstnavatel sám. Pro tento účel slouží příspěvek na částečnou úhradu provozních nákladů na chráněné pracovní místo, který stejně jako předchozí příspěvek vyplácí Úřad práce na základě písemné dohody. „Roční výše příspěvku může činit maximálně trojnásobek průměrné mzdy v národním hospodářství za první až třetí čtvrtletí předchozího kalendářního roku.“ Za provozní náklady je považováno nájemné a služby s ním spojené,

⁹² DOŘIČÁKOVÁ, Šárka a René PASTRŇÁK. *Aktuální otázky sociálního podnikání v České republice*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-969-1.

⁹³ KOMENDOVIČ, Jana. *Pracovní podmínky osob se zdravotním postižením*. Ostrava: Key Publishing, 2009. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-022-4.

palivo a energie, vodné, stočné, odvoz a likvidace odpadu, opravy a údržba objektu, doprava materiálu a hotových výrobků, doprava zaměstnanců se zdravotním postižením do zaměstnání a zpět.⁹⁴

3.3 Diskuse

Lidé se zdravotním postižením chtějí žít aktivní život, díky němuž mohou být plnohodnotnou součástí společnosti a jejími platnými členy. Nestojí o charitu a lítost a nechtějí se nadále cítit opomíjeni. Každý člověk s postižením pochopitelně není stejný, ale systémová omezení se týkají celé této skupiny.

Zaměstnávání lidí s tělesným postižením je slepým místem na pomezí sociální práce a sociální politiky, respektive politiky zaměstnanosti. Jedná se o oblast, o kterou se aktivně nezajímá mnoho lidí, kterých se bezprostředně netýká. Většinou to není ani téma aktivně vyhledávané zaměstnavateli, kteří jej spíše považují za zatěžující byrokratický úkon a často volí cestu náhradního plnění povinnosti zaměstnávat daný podíl pracovníků s postižením namísto nabídnutí šance pracovního uplatnění člověku s postižením. Lidé s tělesným postižením nedostávají mnoho příležitostí k tomu, aby přesvědčili zaměstnavatele o svých kvalitách a přínosu pro firmu. Důvodům, proč tomu tak je, jsem věnovala výslednou část této práce.

V teoretické části popsané termíny (tělesné postižení, vzdělávání osob s tělesným postižením, práce, nezaměstnanost) se odrazily také ve výsledné části. Například mezi významem práce a důsledky nezaměstnanosti je zřejmá souvislost, která se podepisuje na lidech, kteří jsou buď dlouhodobě nebo opakovaně během krátké doby nezaměstnaní. Takoví jedinci ztrácejí zájem o další snahy najít si placené zaměstnání. I ve skupině lidí s tělesným postižením se takto rezignovaní jedinci vyskytují. Značný vliv může mít také osobnost tohoto jedince. Tím může být zmařena iniciativa zaměstnavatelů, kteří jsou nakloněni zaměstnávání lidí s tělesným postižením, protože tělesně postižený člověk s takto neblahou zkušeností se zaměstnáváním nemá zájem o další šanci a potenciální zklamání. Tím se roztáčí kruh snah a zklamání jak ze strany uchazečů o práci s tělesným postižením, tak ze strany zaměstnavatelů. Obě skupiny jsou k případným dalším šancím skeptické a raději vzdají snahu předem. U zaměstnavatelů zůstává pachuč z neúspěšné snahy o prosociální zaměstnaneckou politiku, a pokud se najde uchazeč o místo, který má tělesné postižení, může na něj být nahlíženo jako na dalšího, který bude nejspíše nespolehlivý a brzy to vzdá.

Spojení tělesného postižení a nedostatečné kvalifikace, tedy spojení kapitol tělesného postižení a vzdělávání osob s tělesným postižením, se promítalo v předsudcích většinové společnosti vůči lidem s tělesným postižením. Ačkoli samotný faktor předsudků nebyl oproti postojům většinové společnosti obsažen v tolika zdrojích, byl nejobsáhleji popsaným faktorem. S postoji však úzce souvisí, protože oba faktory se vzájemně ovlivňují.

⁹⁴ KOMENDOŤ, Jana. *Pracovní podmínky osob se zdravotním postižením*. Ostrava: Key Publishing, 2009. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-022-4.

Sociální práce i sociální politika se při řešení tématu zaměstnanosti osob s tělesným postižením úzce prolínají. Aktivní politika zaměstnanosti podporuje příležitosti zaměstnávání osob s tělesným postižením a zvyšování úrovně jejich zaměstnanosti. Sociální práce se pak spíše zaměřuje na osvětu jak mezi lidmi s tělesným postižením, tak mezi potenciálními zaměstnavateli. Styčným bodem sociální práce v této problematice je sociálně-pracovní poradenství a dále pak nabízené sociální služby podporované zaměstnávání a pracovní rehabilitace. Tyto tři aktivity jsou často propojovány nebo jsou všechny nabíjeny v jedním poskytovatelem sociálních služeb, který se zaměřuje na problematiku zaměstnávání osob s postižením. Ke zlepšení situace a zvýšení zaměstnanosti osob s tělesným postižením však nestačí pouze snaha sociálních pracovníků a činitelů aplikujících sociální politiku. Je potřeba, aby společnost byla ochotna a připravena k nutným změnám.

Anna Mayrová⁹⁵ tvrdí, že: *„To, co potřebujeme, je zlost. Zlost místo strachu. Zlost má moc lidí sjednotit. A zlost v hlavách rozvíjí podobně optimistické představy o budoucnosti jako radost. (...) Když máme zlost, cítíme, jako bychom věci měli ve svých rukou – ne jako by nás svět válcoval. Jsme si ve svých rozhodnutích jistější a rizika odhadujeme optimističtěji. Zlost dokonce podporuje ‚prosociální chování‘ – tedy přesně to, co strach vyřazuje z chodu. (...) Když máme zlost, chceme, aby se vyrovnala nespravedlnost.“* Této teorii také odpovídá citát Eleanor Rooseveltové: *„Obluda naléhavosti je vždycky zároveň královnou příležitosti.“*

V případech, že se společnost rozhodne skutečně mezi sebe přijmout lidi s tělesným postižením a umožnit jim plnohodnotně naplňovat jejich práva – v případě zaměření této práce zejména práva na rovnost a nediskriminaci, na přístupnost a na práci a zaměstnání – získá plnohodnotné členy, kteří ji pomohou dále budovat a rozvíjet. Skutečným přijetím míním odstranění fyzických bariér a taktéž snižování bariér sociálních. Především by mělo dojít k zásadní změně postojů většinové společnosti.

Vhodným krokem směrem ke zvýšení zaměstnanosti může být jeden z novějších manažerských přístupů, takzvaný management rozmanitosti. Ten *„považuje odlišnosti jednotlivých pracovníků za žádoucí, přičemž organizace má lepší možnost využít potenciál pracovní síly s rozmanitými znalostmi, životními zkušenostmi, vědomostmi či zájmy a obohatit tím týmovou práci. Management různorodosti vede k větší toleranci vnímání osobních odlišností a posuzování pracovní síly (...).“*⁹⁶

Faktorem, který se podle dostupné literatury a výzkumů ukazuje být nejvýraznějším důvodem, který brání uplatnění lidí s tělesným postižením na trhu práce, jsou předsudky, které ovlivňují postoje příslušníků většinové společnosti. Nejefektivnější v boji s předsudky je osvěta a zvyšování povědomí a

⁹⁵ MAYR, Anna. *Bídníci: proč společnost pohrdá nezaměstnanými, ale přesto je potřebuje*. Přeložil Zuzana SCHWARZOVÁ. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1038-2.

⁹⁶ DUŠEK, Jiří. *Zaměstnanost a trh práce – česko-slovenské zkušenosti*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2016. ISBN 978-80-7556-013-1.

informovanosti o situaci a životní realitě lidí s tělesným postižením. Lidé ze zdravé populace se potřebují nejprve osobně setkat s člověkem s tělesným postižením a jeho zkušenostmi, aby mohl přehodnotit své postoje či předsudky. Teprve potom pro ně bude možné skutečně přijmout mezi sebe lidi s tělesným – ale i jiným – postižením bez předsudků a s otevřenou myslí, která bude vnímat především člověka a nikoli vozík, berle, špatnou výslovnost nebo neobvyklé pohyby.

Velmi inspirativní je pro mě myšlenka Novosada: „*Proč bychom si měli vůbec klást otázky, zda lidé s postižením patří mezi nás? Proč by měl být někdo více a někdo naopak méně člověkem jen proto, že nechodí, obtížně komunikuje nebo má jinou funkční nedostatečnost? Není lepší, když budeme všichni lidmi bez přívlastku, o tom, jací jsme lidé, bude vypovídat náš život, naše postoje a skutky, naše odvaha a úsilí?*“⁹⁷

Zvýšení podílu zaměstnanosti osob s tělesným postižením může přinést prospěch nejen lidem s tělesným postižením a kvalitě jejich života, ale může být přínosem i pro zaměstnavatele a společnost. Zaměstnání člověka s tělesným postižením s sebou přináší i určité výhody pro zaměstnavatele. Zaměstnáním člověka s postižením výrazně stoupne prestiž firmy v očích veřejnosti a přináší jí to pozitivní pozornost, neboť tento skutek svědčí o jisté morální úrovni organizace a jejích zaměstnanců. Pokud zaměstnanec s tělesným postižením zároveň pobírá invalidní důchod a jiné dávky pro osoby se zdravotním postižením, nemusí si klást takové finanční požadavky, co se odměny své práce týče. Naopak bude velmi spolehlivým a loajálním, protože mu byla nabídnuta šance, za kterou je vděčný. Zaměstnanec s postižením si váží svého pracovního místa, proto je svědomitý a snaží se vyrovnat nebo dokonce převýšit ve výkonosti své kolegy, aby potvrdil, že si své místo zaslouží a je plnohodnotným členem pracovního kolektivu.⁹⁸

Platnou pozitivní zkušenost uvádí Zdeněk Kubát, jednatel firmy TABUC-PACK s. r. o., jejímž cílem je zaměstnávat lidi s postižením a zároveň nabízet kvalitní zboží, z jehož prodeje plyne firmě nemalý zisk. Na první místo však staví šanci lidí s postižením získat a udržet si zaměstnání. Firma TABUC-PACK s. r. o. se zaměřuje na papírenskou a polygrafickou výrobou a při svém založení v roce 1990 nebyla zamýšlena jako chráněná dílna, do ní se přetavila až časem. Vypracovala se a v roce 2008 zaměstnávala 250 zaměstnanců, z toho 170 lidí se zdravotním postižením a 4 pracovníky s těžkým zdravotním postižením. „*V našem projektu měli handicapovaní lidé pracovat normálně ve výrobním*

⁹⁷ NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

⁹⁸ PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSD, 2009. ISBN 978-80-7392-094-4.

*podniku, který dokáže vyrábět kvalitně a ve velkém rozsahu. (...) Firma, to není jenom byznys – kolik mi přijde na účet a kolik jsem vyfaktoval – je to živý organizmus.*⁹⁹

Kazuistika, kterou zmiňuje Michalík, je názornou ukázkou toho, že úspěšné pracovní začlenění člověka s tělesným postižením, může být prospěšné nejen jemu, ale i pracovnímu kolektivu kolem něj: *„Vysokoškolák Karel, po úrazu používající invalidní vozík, nastoupil jako programátor do firmy. Zpočátku se s ním nikdo nebavil (kolegové mj. nevěděli, zda mu nebudou muset se vším pomáhat, ani si nedokázali představit témata, o nichž by se spolu mohli bavit), práci mu zadávali písemně. Když úkoly dobře zvládal i dokázal poradit ostatním a se sebeobsluhou neměl větší problémy (o případnou pomoc dokázal srozumitelně požádat), kolegové pochopili, že Karel je schopný i dobře adaptovaný na svoji situaci, a začali s ním rozvíjet běžné pracovní i neformální kontakty.*¹⁰⁰

Jak vyplývá ze zveřejněných kazuistik, téma zaměstnávání osob s tělesným postižením má skutečně smysl. Přítomnost kolegy s tělesným postižením na pracovišti boří stereotypy a předsudky o lidech s tělesným postižením a podílí se na pozitivním obraze dané firmy v očích veřejnosti. V neposlední řadě to má obrovský dopad na život samotného zaměstnance s tělesným postižením, který se cítí jako platný člen společnosti a má možnost být jí společností uznán, což je jedna z pokročilých životních potřeb podle Maslowa.¹⁰¹

⁹⁹ MÉSZÁROS, Peter. *Sociální podnikání: 10 úspěšných příkladů z Evropy*. Praha: Nový prostor, 2008. ISBN 978-80-903990-1-3.

¹⁰⁰ MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

¹⁰¹ MASLOW, Abraham Harold. *O psychologii bytí*. Praha: Portál, 2014. Klasici (Portál). ISBN 978-80-262-0618-7.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo identifikovat a popsat faktory, které negativně ovlivňují zaměstnávání lidí s tělesným postižením.

V teoretické části jsem vymezila pojmy tělesné postižení, vzdělávání osob s tělesným postižením, práce a nezaměstnanost a pojmy s nimi související (například druhy tělesného postižení, osobnost člověka s tělesným postižením, tranzitní program, význam práce nebo důsledky nezaměstnanosti).

Druhá část práce popisuje metodologii zařazování zdrojů, ze kterých jsem během psaní práce čerpal. Celkem jich bylo použito 36. Pro zmapování procesu vyřazování a zařazování zdrojů jsem zvolila diagram PRISMA.

Ve třetí část mé práce jsem se přímo zaměřila na konkrétní faktory, které komplikují zaměstnávání osob s tělesným postižením. Tyto faktory se často prolínají, ovlivňují a jsou si mnohdy důvodem a argumentem. Nejvýraznějším faktorem jsou předsudky vůči lidem s tělesným postižením, které v očích většinové společnosti snižují schopnosti a platnost lidí s tělesným postižením, což ovlivňuje postoje zdravé populace k nim. Předsudky zaměstnavatelů ovlivňují také snahu překonávat a odstraňovat architektonické bariéry a zlepšovat svou informovanost ohledně zaměstnávání lidí s tělesným postižením a komunikaci s nimi. Je potřeba zvyšovat míru kontaktu mezi lidmi s tělesným postižením a většinovou populací, protože podle výsledků výzkumů osobní zkušenost zdravého člověka s člověkem s tělesným postižením většinou pozitivně ovlivňuje postoje vůči nim a ochotu s nimi spolupracovat. Neexistuje příliš jiných způsobů přesvědčení o nepravosti předsudků, než jakým je vlastní poznání.

Cíl této práce považuji za naplněný. Pročetla jsem vygenerované zdroje a definovala a popsala jsem faktory, které komplikují zaměstnávání lidí s tělesným postižením. Výsledky své práce plánuji využít v mém budoucím pracovním uplatnění, kde se chci zaměřit na boření mýtů a předsudků většinové společnosti vůči lidem s tělesným postižením.

V této oblasti velice oceňuji práci sociálních služeb i dobrovolnických organizací, jenž se zasazují o zlepšení pozic lidí s tělesným postižením na trhu práce. Je důležité i nadále pracovat v oblasti osvěty a informovanosti laické veřejnosti a potenciálních zaměstnavatelů. Ačkoli existují různé iniciativy, které do takové osvěty zapojují přímo lidi s tělesným postižením, kteří sdílejí své příběhy a zkušenosti se zdravými lidmi, rozhodně neuškodí rozšíření této informační sítě. Osobní komunikace lidí s tělesným postižením se zaměstnavateli (a příslušníky zdravé populace vůbec) a jejich vlastní zkušenost se ukázala být největším hybatelem změn postojů a opatření ve vztahu k zaměstnávání lidí s tělesným postižením pozitivním směrem.

Bylo by vhodné častější pořádání různých zážitkových akcí, které by organizovali poskytovatelé sociálních služeb nebo státní instituce zaměřené na zaměstnávání lidí s tělesným postižením, a jichž by se aktivně účastnili lidé s tělesným postižením i zástupci ze strany zaměstnavatelů. Například workshopy, na nichž by zdraví zástupci firem spolupracovali s lidmi s tělesným postižením, a mohli se tak osobně přesvědčit o jejich schopnostech nebo rozvoji schopností, by mohly být velkým přínosem v této sféře. Lidé s tělesným postižením by v přátelském a otevřeném prostředí měli šanci ukázat, že jsou platnými zaměstnanci a pracovníky, aniž by byli vystaveni stresu nebo obav z neúspěchu z důvodu tlaku předsudků zaměstnavatelů, které provázejí přijímací pohovory. Zaměstnavatelé by pak měli příležitost poznat osobnosti lidí s tělesným postižením, jejich touhu pracovat a ochotu zlepšovat své dovednosti, k čemuž často při pracovních pohovorech nedojde právě z důvodu obav z toho, co obnáší zaměstnat člověka s tělesným postižením a s tím spojenými postoji a předsudky.

V zaměstnávání osob s tělesným postižením došlo k velkému posunu, avšak stále existuje prostor pro zlepšování, neboť míra zaměstnanosti v této skupině je stále neuspokojivá oproti míře zaměstnanosti ve většinové společnosti. Věřím však, že s celkovým vývojem naší společnosti bude i nadále pokračovat vývoj jejího vztahu k lidem s tělesným postižením a jejich situací na trhu práce, a že se společnost zasadí o zlepšení této situace, která bude prospěšná nejen lidem s tělesným postižením, ale také společnosti samotné, neboť v lidech s tělesným postižením může získat své platné členy, pokud jim to umožní. Osobně se na těchto snahách budu ráda podílet.

Seznam zdrojů

- AVEYARD, Helen. *Doing a Literature Review in Health and Social Care*. Maidenhead: Open University Press, 2014.
- BARTOŇOVÁ, Miroslava, Marie VÍTKOVÁ, Barbora BOČKOVÁ, et al. *Inkluze ve škole a ve společnosti jako interdisciplinární téma: Inclusion in schools and society as an interdisciplinary issue*. 2., upravené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8140-6.
- DORIČÁKOVÁ, Šárka a René PASTRŇÁK. *Aktuální otázky sociálního podnikání v České republice*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-969-1.
- DUŠEK, Jiří. *Zaměstnanost a trh práce – česko-slovenské zkušenosti*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2016. ISBN 978-80-7556-013-1.
- FIALOVÁ, Ilona, Dagmar OPATŘILOVÁ a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Somatopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2012. ISBN 978-80-7315-233-8.
- HANKOVÁ, Magdalena a Soňa KALENDA. *Partnerské vztahy: očima mladých dospělých s vrozeným tělesným postižením*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0012-5.
- JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vyd. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-730-5.
- KOLDINSKÁ, Kristina, Igor TOMEŠ a Filip KŘEPELKA. *Sociální právo EU*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-701-1.
- KOMENDOVÁ, Jana. *Pracovní podmínky osob se zdravotním postižením*. Ostrava: Key Publishing, 2009. Právo. ISBN 978-80-7418-022-4.
- KOZLOVÁ, Lucie a Veronika KUBELOVÁ. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2009. ISBN 978-80-7394-155-0.
- LIBERDOVÁ, Eva. *Řešení veřejných prostranství a budov pro osoby s omezenou schopností pohybu a orientace: správné příklady a chyby z praxe*. Praha: Profi Press, 2016. ISBN 978-80-86726-78-6.
- LUDÍKOVÁ, Libuše. *Vybrané faktory ovlivňující kvalitu života osob se speciálními potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. Monografie. ISBN 978-80-244-5059-9.
- MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-08-3.
- MASLOW, Abraham Harold. *O psychologii bytí*. Praha: Portál, 2014. Klasici (Portál). ISBN 978-80-262-0618-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.
- MAYR, Anna. *Bídníci: proč společnost pohrdá nezaměstnanými, ale přesto je potřebuje*. Přeložil Zuzana SCHWARZOVÁ. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1038-2.

- MÉSZÁROS, Peter. *Sociální podnikání: 10 úspěšných příkladů z Evropy*. Praha: Nový prostor, 2008. ISBN 978-80-903990-1-3.
- MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
- MÜHLPACHR, Pavel, ed. *Sociální inkluze v prostředí biodromální speciální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4951-2.
- NOVOSAD, Libor. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.
- OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5536-0.
- PANČOCHA, Karel. *Postižení jako axiologická kategorie sociální participace*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6344-0.
- PIPEKOVÁ, Jarmila a Marie VÍTKOVÁ. *Od inkluze ve školním prostředí k sociální inkluzi a participaci ve společnosti: From school inclusion to social inclusion and participation in society*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7530-6.
- PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Možnosti pracovního uplatnění lidí s postižením – současné trendy v České republice a v zahraničí*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7607-5.
- PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSD, 2009. ISBN 978-80-7392-094-4.
- SKŘEHOT, Petr. *Ergonomie pracovních míst a pracovní podmínky zaměstnanců se zdravotním postižením*. [Praha]: Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2009. ISBN 978-80-86973-91-3.
- SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-691-9.
- SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika. 2., aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0095-8.
- STRÁDAL, Jiří. *Jak volit povolání*. Vyd. 2., nezm. Praha: Informatorium, 1995. ISBN 80-85427-74-5.
- SVOBODA, Zdeněk a Ladislav ZILCHER. *Koordinátor inkluze ve škole*. [V Ústí nad Labem]: [Univerzita J.E. Purkyně], [2020]. ISBN 978-80-7561-199-4.
- ŠESTÁKOVÁ, Irena a Pavel LUPAČ. *Budovy bez bariér: návrhy a realizace*. Praha: Grada Publishing, 2010. Stavitel. ISBN 978-80-247-3225-1.
- ŠIKULOVÁ, Renata, Eva MRÁZOVÁ a Iva WEDLICHOVÁ. *Pomáháme žákům s výběrem vzdělávací a profesní dráhy: metodická příručka pro učitele základních škol*. Most: Hněvín, 2007. ISBN 978-80-86654-20-1.
- ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada, 2002. Psyché (Grada). ISBN 80-247-9006-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Stanislav ŠTECH. *Psychologie handicapu. 2. vyd.* Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-929-4.

VÍTKOVÁ, Marie. *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

VOTAVA, Jiří. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. Praha: Karolinum, 2003. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0708-5.

ZDAŘILOVÁ, Renata. *Bezbariérové užívání staveb: metodika k vyhlášce č. 398/2009 Sb. o obecných a technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb*. Praha: ČKAIT, 2011. ISBN 978-80-87438-17-6.

Internetové zdroje

Český statistický úřad. *Český statistický úřad – Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil – 4. čtvrtletí*. [online]. [cit. 18. 4. 2023]. Dostupné z: [T5071_C1.xls \(czso.cz\)](#)

Sociální práce. *Řešení nezaměstnanosti po česku: dvacet miliard na dávky a tři miliardy na přímou práci s nezaměstnanými*. [socialniprace.cz](#) [online]. [cit. 18. 4. 2023]. Dostupné z: [Tomáš Sirovátka: Řešení nezaměstnanosti po česku: dvacet miliard na dávky a tři miliardy na přímou práci s nezaměstnanými » Sociální práce \(socialniprace.cz\)](#)